

NPC

Network of Parliamentary Committees
on Economy Finance and European
integration of Western Balkans

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

MBIKËQYRJE PARLAMENTARE MBI POLITIKAT E TREGJEVE TË ENERGJISË NË SHTETET E BALLKANIT PERËNDIMOR

MANUAL PËR ANËTARËT E PARLAMENTIT
DHE TË PUNËSUARIT NË PARLAMENT

Nëntor 2014

Botuar nga: Westminster Fondacioni për demokraci (WFD)

Westminster Fondacioni për Demokraci është fondacion prijës i Mbretërisë së Bashkuar për përf forcimin e demokracisë. E themeluar në vitin 1992, WFD është organ i pavarur publik i sponsorizuar nga Ministria e Jashtme dhe Komouelthi. Ai punon në arritjen e ndryshimeve të qëndrueshme politike në demokracitë në zhvillim e sipër. Në bashkëpunim me organizatat partnere, ka për qëllim përf forcimin e institucioneve demokratike, para së gjithash të partive politike (përmes punës së partive politike në Mbretërinë e Bashkuar), parlamentit dhe institucioneve të cilat e përbëjnë shoqërinë qytetare. Ai përkrah programe nga më të ndryshmet për forcimin e parlamenteve në Ballkanin perendimor që nga viti 2008.

Autorë:

Prof. dr. Vesna Borozan,

Profesor në Universitetin "Shën Kirili dhe Metodi" në Shkup

Prof. dr. Mirza Kušljugić,

Profesor në Universitetin në Tuzla

contact@epi.org.mk

www.epi.org.mk

Përmbajtja

1	PSE KY MANUAL?	5
2	KOMUNITETI I ENERGJISË	6
2.1	Prapavija, Procesi i Athinës	6
2.2	Traktati i Komunitetit të Energjisë	6
2.2.1	Aktorët	7
2.2.2	Institucionet	8
2.2.3	Legjislacioni i BE-së	8
2.3	Synimet dhe prioritetet brenda Komunitetit të Energjisë	9
2.4	Strategjia e Komunitetit të Energjisë dhe Projektet e Interesit për Komunitetin e Energjisë	10
2.5	Dimensioni Parlamentar i Komunitetit Energjetik	14
2.6	Zgjerim i Traktatit	15
3	PAKOJA E TRETË PËR TREGJET E ENERGJISË ELEKTRIKE DHE TË GAZIT	16
3.1	Roli i parlamenteve në Zbatimin e TPEGM	18
3.2	Veçimi i Operatorëve të Sistemit të Transmisionit	18
3.2.1	Veçimi i pronësisë	19
3.2.2	Modeli ISO	20
3.2.3	Modeli ITO	20
3.2.4	Praktikat më të mira të BE-së dhe Rekomandime	22
4	SHTETET E BALLKANIT PERËNDIMOR: OVERVIEW	24
4.1	Shqipëria	24
4.1.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	24
4.2	Bosnja dhe Hercegovina	26
4.2.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	26
4.3	Kosovo*	29
4.3.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	29
4.4	Macedonia	31
4.4.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	31
4.5	Montenegro	34
4.5.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	35
4.6	Serbia	36
4.6.1	Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit	37
5	UDHËZIME PRAKTIKE PËR PËRMIRËSIMIN E MBIKËQYRJES PARLAMENTARE	39
5.1	Roli i parlamenteve në Rajon në mbikëqyrje dhe shqyrtim të politikës së tregjeve të energjisë	39
5.2	Praktika më e mirë e Parlamentit Evropian dhe Parlamenteve Kombëtare të BE-së	40
5.3	Propozimi i aktiviteteve me bazë rajonale për të përmirësuar mbikëqyrjen parlamentare	40
5.3.1	Bashkëpunimi parlamentar - iniciativat ekzistuese rajonale	40
5.3.2	Statusi quo i mbikëqyrjes parlamentare mbi politikat e tregjeve të energjisë në Rajonin	41
	BIBLIOGRAFIA	43

* Shenja nuk është në kundërshtim me qëndrimin mbi statusin e shtetit dhe është në pajtim me Rezolutën 1244 e Këshillit për Siguri të KB dhe mendimin këshillimor të GJND mbi shpalljen e pavarësisë nga Kosova*.

Lista e shkurtesave:

ACER	Agjencia për Bashkëpunim të Rregullatorëve Energjetik
BIH	Bosnja dhe Hercegovina
CAO	Zyra e Koordinuar për Ankand
CP	Pala Kontraktuese e Traktatit të Komunitetit Energjetik
CSO	Organizata e Shoqërisë Civile
EC	Komisioni Evropian
ECRB	Bordi Rregullator i Komunitetit Energjetik
EnCS	Sekretariati i Komunitetit Energjetik
EnCT	Traktati i Komunitetit Energjetik
EP	Parlamenti Evropian
ENTSO-E	Rrjeti Evropian i Operatorëve të Sistemeve të Transmetimit për Energji Elektrike
ENTSO-G	Rrjeti Evropian i Operatorëve të Sistemeve të Transmetimit për Gaz
EU	Bashkimi Evropian
FBIH	Federata e Bosnjës dhe Hercegovinës
ISO	Operator të Pavarur të Sistemit
ITC	Kompensim ndërmjet TSO
ITO	Operator i Pavarur i Transmetimit
HLRG	Grupi i Nivelit të Lartë për Shqyrtim
MC	Këshilli Ministror
MO	Operatori i Tregut
MP	Deputet
MoU	Memorandum i Mirëkuptimit
MS	Shtetet Anëtare
NP	Parlamenti Nacional
NPC	Rrjeti i Komisioneve Parlamentare
NPAA	Programi Nacional për Miratimin e Acquis Communautaire
NRA	Autoriteti Nacional i Rregullimit (Energji Elektrike)
OU	Veçimi i pronësisë së TSO
PECI	Projekt i Interesit të Komunitetit Energjetik
Person	Person fizik ose juridik
PHLG	Grupi Permanent i Nivelit të Lartë të Komunitetit Energjetik
RCC	Këshilli Rajonal për Bashkëpunim
Region	Rajoni i Ballkanit Perëndimor
RS	Republika Srpska
SEE	Evropa Juglindore
SPEGM	Pakoja e dytë për tregjet e energjisë elektrike dhe gazit
TPEGM	Pakoja e tretë për tregjet e energjisë elektrike dhe gazit
TSO	Operator i Sistemit të Transmetimit
WBC	Vendet e Ballkanit Perëndimor
WFD	Westminster Fondacioni për Demokraci
VIU	Ndërmarrje e Integruar Vertikalisht ose Kompani e Integritimit Vertikal

1 Pse ky manual?

Synimi i këtij manuali është të ndihmojnë Anëtarët e Parlamenteve dhe stafin parlamentar për të kuptuar politikat e tregjeve të energjisë. Qëllimi përfundimtar është të përgatisë ata për mbikëqyrje efikase parlamentare mbi sjelljen e zbatimit të ardhshëm të Paketës së tretë për tregjet e energjisë elektrike dhe të gazit, që për vendet e Ballkanit Perëndimor është detyrim ligjërisht detyruar në bazë të Traktatit themelues të Komunitetit të Energjisë.

Veglat bën hyrje në ndreqjen e përgjithshme institucionale dhe në politikat e Komunitetit të Energjisë dhe përpunon kërkesat e Paketës së tretë për tregjet e energjisë elektrike dhe të gazit me përqendrim në shthurjen e Operatorëve të Sistemit të Transmetimit, që është supozuar si sfidë kryesore parlamentare në kuadër të zbatimit të lidhur. Prezantimi është drejtuar me shembuj të një praktike të mirë dhe përvojë e fituar gjatë gjithë procesit të zbatimit përkatës të kryer nga Shtetet Anëtare të Bashkimit Evropian.

Përveç kësaj, veglat përmbajnë pasqyrë të status quo-së të zbatimit të Paketës së dytë për tregjet e energjisë elektrike dhe të gazit në vendet individuale të rajonit të Ballkanit Perëndimor, që është kryer si një detyrim ligjërisht detyruar për më shumë se dhjetë vjet. Vërejtje e përgjithshme në këtë drejtim është se asnjë nga vendet nuk ka pasur sukses të plotë në këtë reformë zvogëlimi të sektorit të energjisë, por gjithashtu se rezultatet e arritura deri tani janë të rëndësishme për ekonominë e vendeve dhe proceset integruese euroatlantike.

Veglat finalizojnë me udhëzime praktike për përmirësimin e mbikëqyrjes parlamentare mbi politikat e tregjeve të energjisë, bazuar në praktikat më të mira në Parlamentin Evropian dhe Parlamenteve Kombëtare Evropiane.

Informacionet e paraqitura në këto vegla janë mbledhur nga burimet publike, por edhe përmes intervistave dhe konsultimeve me palët relevante në rajon dhe me ekspertë nga institucionet relevante ndërkombëtare, përfshirë Sekretariatit të Komunitetit të Energjisë, në mënyrë që të krijojë një manual të përditësuar.

Autorët shpresojnë se përpjekjet e tyre për të afruar lexuesve të destinuar subjektin e tregjeve të energjisë, që është një nga politikat më të fundit të Bashkimit Evropian dhe materiale mjaft komplekse ndërdisiplinore, janë të suksesshme, si dhe që lexuesit do të gjejnë këto vegla të dobishme.

Autorët,
Prof. dr. Vesna Borozan,
Prof. dr. Mirza Kušljugić,

2 Komuniteti i energjisë

2.1 Prapavija, Procesi i Athinës

Komuniteti i Energjisë (EnC) ishte iniciuar nga Bashkimi Evropian (EU) si pjesë e zbatimit të Politikës së saj për siguri të furnizimit të energjisë nga Pakoja e Dytë për Tregjet e Energjisë Elektrike dhe të Gazit (SPEGM), në 2001-2002. Qëllimet kryesore të aktiviteteve të ndërmarra ishin për të promovuar stabilitetin dhe zhvillimin e qëndrueshëm në Evropën Juglindore (SEE) dhe për të siguruar implikime pan-evropiane të krijimit të një hapësire të përbashkët ligjore në fushën e tregjeve të energjisë. Iniciativa u quajt procesi i Athinës, me emër të vendit ku është nënshkruar Memorandumi i parë i Mirëkuptimit (MoU) në 2002. Memorandumi përfshinte vullnetin politik të vendeve të Evropës Juglindore, plus Turqisë dhe pastaj administratën UNMIK të Kosovës*, për të miratuar kornizën e përbashkët ligjore të EU në fushën e energjisë dhe për të krijuar strukturat e duhura të monitorimit.

Procesi rezultoi me nënshkrimin e Traktatit të Komunitetit të Energjisë (EnCT) që është ligjërisht detyrues në 2005 dhe krijimin e institucioneve të përbashkëta, duke përfshirë Sekretariatën e Komunitetit të Energjisë (EnCS) [1] në Vjenë, në 2006, kur Traktati hyri në fuqi pas ratifikimit në Parlamentet Kombëtare (NP).

Në fillim, procesi kryesisht është nxitur politikisht nga Komisioni Evropian (EC) dhe pastaj Pakti aktiv i Stabilitetit për SEE dhe mbështetur financiarisht nga shumë donatorë ndërkombëtarë¹. Në të njëjtën kohë, pjesëmarrja e vendeve të Ballkanit Perëndimor (WBC) ishte i motivuar fuqimisht nga ambiciet e tyre individuale për anëtarësim në BE, përfshirë edhe dëshirën për të tërhequr kapitalin privat perëndimor në sektorët e tyre të energjisë, që ishte premtuar që do të vijë së bashku me zbatimin e kornizës ligjore dhe ambientit të tregut të BE-së.

Në ndërkohë, integrimi në BE dhe proceset e investimeve janë tentativa dhe gjithmonë shtyhen për disa arsye. Përveç disa blerjeve të shërbimeve të shpërndarjes dhe furnizimit kombëtar dhe një çift të projekteve të impianteve hidrike (hidrocentraleve), realizimi i investimeve, sidomos në kapacitetet gjeneruese në rajon, vazhdimisht dështon të përmbushë pritjet. Si pasojë, motivimi për reforma dhe hapje të tregjeve kombëtare ka qenë vazhdimisht në rënie.

2.2 Traktati i Komunitetit të Energjisë

Traktati krijues i EnC përcakton të drejtat dhe detyrimet e Palëve të Traktatit. Ajo gjithashtu prezanton një grup institucioneve të përbashkëta dhe kornizë ligjore brenda të cilës këto institucione veprojnë [2].

Traktati vendos një detyrim për Palët Kontraktuese (CP) për të hapur tregjet e tyre të energjisë elektrike dhe të gazit natyror për konsumatorët jo-shtëpiak nga janar 2008. Tërë liberalizimi i tregut të energjisë elektrike duhet të përfundohet deri në janar 2015.

Për të garantuar veprim efikas të tregjeve të Rrjetit të Energjisë², CP-të kanë rënë dakord të krijojnë një kornizë të veçantë ligjore dhe ekonomike në lidhje me Rrjetin Energjetik. Në rastin e CP, kjo nënkupton miratimin dhe zbatimin e pjesëve kryesore të *acquis communautaire* mbi energjinë, duke përfshirë sigurinë e furnizimit, mjedisit, konkurrencës³, si dhe promovimin e burimeve të ripërtëritshme, efikasitetit të energjisë dhe bio-karburanteve.⁴

¹ Një kontribut i rëndësishëm në suksesin e EnC vjen nga Donatorët. Komuniteti i donatorëve përfshin institucione, organizata ose agjenci qeveritare për zhvillim. Donatorët kanë rënë dakord për të bashkërenduar ndihmën e tyre në iniciativat shtetërore dhe rajonale që të arrihet synimi i përgjithshëm, i përbashkët i krijimit të një tregu të integruar rajonal. Përveç mbështetjes financiare, donatorët japin rekomandime dhe udhëzime për çështje me prioritet të politikave. Ata gjithashtu kryejnë dhe financojnë studime në thellësi për të mirën e procesit dhe marrin pjesë në punëtori të ndryshme të Komunitetit të Energjisë. Që nga fillimi i procesit, donatorët veçanërisht aktiv janë si vijon: CIDA, EAR, EBRD, EIB, EC, KfW, NMFA, BB dhe USAID.

² Energjia elektrike, gazi dhe pjesërisht nafta

³ Në masën që mund të ndikojë në tregtinë e energjisë së rrjetit në mes të dy palëve kontraktuese

⁴ Direktiva mbi Sigurinë e furnizimit dhe investimeve të infrastrukturës u shtua në vitin 2007. Pastaj, *acquis-i* i EnCT u zgjerua me Direktivat mbi Efikasitetin e Energjisë në 2009 dhe me disa Direktiva mbi Statistikat në 2012-2013. Përveç kësaj, MoU Sociale u nënshkrua në 2007.

Palët e Traktatit gjithashtu zotojnë veten parimit të **ndihmës së ndërsjellë** në rast se një palë has probleme në funksionimin e rrjeteve të veta të energjisë.

2.2.1 Aktorët

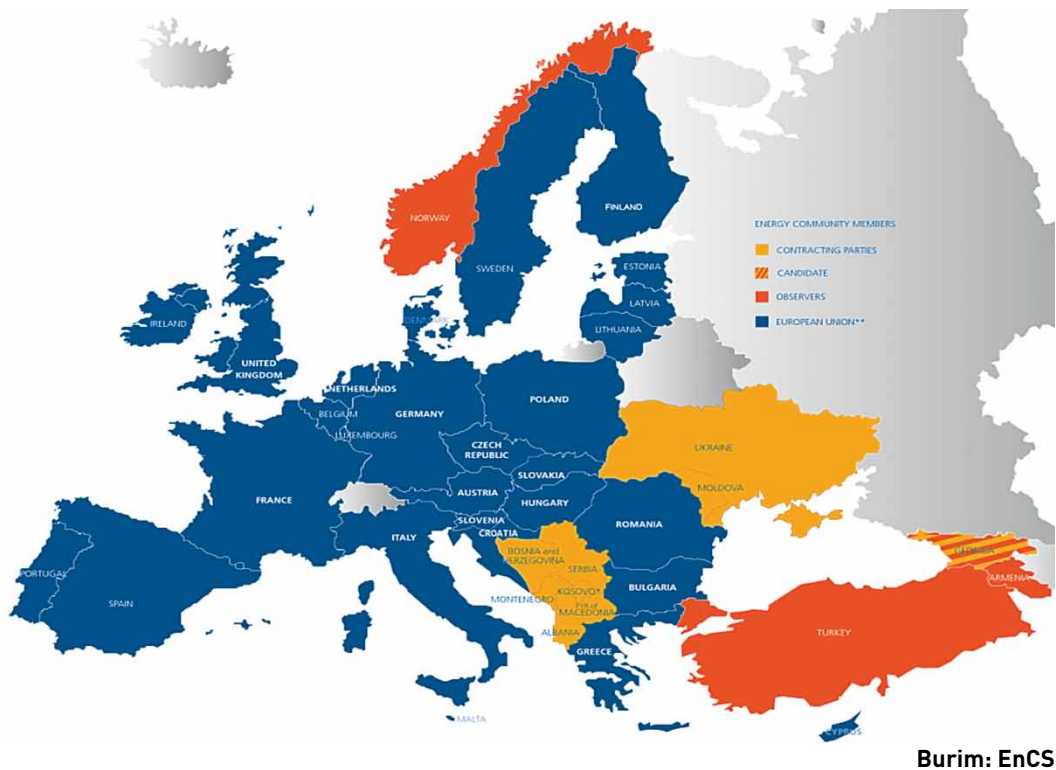
Nga 1 tetor 2014, **Palët** [3] e Traktatit janë BE-ja dhe tetë **CP**: Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova*, Maqedonia, Moldavia, Mali i Zi, Serbia dhe Ukraina.

Shtetet anëtare (SHA) të BE-së kanë të gjitha të drejtat dhe obligimet që vijnë nga Traktati. Rrjedhimisht, çdo SHA mund të fitojë statusin e **Pjesëmarrësit**. Pjesëmarrësit kanë të drejtë të marrin pjesë në çdo mbledhje apo veprim të Enc. Aktualisht, grupi i pjesëmarrësve në EnCT arrin deri në 19 SHA dhe përfshin këto në vijim: Austria, Bullgaria, Kroacia, Qipro, Republika Çekia, Finlanda, Franca, Gjermania, Greqia, Hungaria, Italia, Letonia, Polonia, Rumania, Sllovakia, Sllovenia, Suedia, Holanda, dhe Mbretëria e Bashkuar.

Çdo vend i tretë fqinj mund të pranohet si një **Vëzhgues** në Komunitetin e Energjisë. Vëzhguesit e mëposhtme janë pjesë e Traktatit: Armenia, Gjeorgjia, Norvegjia dhe Turqia. Gjeorgjia është në procesin e bashkimit ndaj EnC si një anëtar me të drejta të plota. Aderimi i nënshtrohet një procesi të negociatave të udhëhequra nga EC.

Palët dhe vëzhguesit e EnC janë paraqitur në Figurën 1.

Figura 1. Komuniteti i Energjisë

Shenja nuk është në kundërshtim me qëndrimin mbi statusin e shtetit dhe është në pajtim me Rezolutën 1244 e Këshillit për Siguri të KB dhe mendimin këshillimor të GJND mbi shpalljen e pavarësisë nga Kosova.

2.2.2 Institucionet

Rregullimi institucional i EnC [3] filloi të zhvillohet me MoU të Parë dhe u përcaktua me EnCT në 2005.

Këshilli Ministror (MC) është institucioni kryesor vendimmarrës i EnC. Ai i merr vendimet kryesore të politikave dhe miraton rregullat dhe procedurat e EnC -së. MC është i përbërë prej një përfaqësues nga çdo CP dhe nga dy përfaqësues nga EC.

Grupi i Përhershëm i Nivelit të Lartë (PHLG) mbledh së bashku zyrtarët e lartë nga çdo CP dhe dy përfaqësues të EC -së, duke siguruar vazhdimësi dhe ndjekje e takimeve politike të ministrave dhe vendosje për zbatim të masave në raste të caktuara.

Bordi Rregullues (ECRB) është i përbërë nga përfaqësues të Autoriteteve Rregulluese të Energjisë të të gjitha CP të EnCT. BE-ja, është e përfaqësuar nga EC dhe nga Agjencia për Bashkëpunim të Rregulluesve të Energjisë (ACER). Pjesëmarrësit dhe vëzhguesit e Autoriteteve Rregulluese të Energjisë gjithashtu mund të marrin pjesë në punën dhe aktivitetet e ECRB. Këshillon MC dhe PHLG mbi detajet e rregullave statutorë, teknike dhe rregullative dhe bën rekomandime në rast të mosmarrëveshjeve ndërkufitare ndërmjet rregullatorëve.

Forumet, Forumi Elektrik, Forumi i Gazit, Forumi Social dhe Forumi i Naftës, kanë për detyrë që të këshillojnë EnC. I kryesuar nga EC Forumi sjell së bashku të gjitha palët e interesuara nga industria, rregullatorët, grupet përfaqësuese të industrisë dhe konsumatorët.

Aktivitetet e përditshme të EnC administrohen nga Sekretariati (EnCS), veçanërisht me rishikimin e rregullt të plotësimit të detyrimeve të secilit CP-së sipas Traktatit dhe duke iniciuar procedurat e zbatimit të Traktatit të zbatimit.

2.2.3 Legjislacioni i BE-së

Acquis communautaire-i i EnC që është aktualisht në fuqi përmban nëntë tituj të mëdha [4]: acquis-i për energji elektrike, gaz, siguri të furnizimit, mjedis, konkurrencë, energji të ripërtëritshme, efikasitet i energjisë, naftë dhe statistika të energjisë. Megjithatë, vetëm acquis-i i EnC mbi energjinë elektrike, gazin dhe sigurinë e furnizimit është brenda përqendrimit të këtij shkrimi.

Në këtë sferë, pas Vendimit të EnC MC e 2011 [5], sfida kryesore me të cilën aktualisht përballen vendet e rajonit është të zbatohet acquis-i nga Pakoja e tretë për tregjet e energjisë elektrike dhe gazit (TPEGM) deri më 1 janar 2015. Këto acquis në fushën e tregut të brendshëm të energjisë elektrike dhe gazit natyror përbëhen nga [2]:

- **Direktiva 2009/72/EC** lidhur me rregullat e përbashkëta për tregun e brendshëm të energjisë elektrike dhe që shfuqizon Direktivën 2003/54/EC;
- **Direktiva 2009/73/EC** lidhur me rregullat e përbashkëta për tregun e brendshëm të gazit natyror dhe që shfuqizon Direktivën 2003/55/EC;
- **Rregullorja (EC) 714/2009** mbi kushtet për qasje në rrjetin për shkëmbimet ndërkufitare të energjisë elektrike dhe që shfuqizon Rregulloren (EC) nr. 1228/2003;
- **Rregullorja (EC) 715/2009** mbi kushtet për qasje në rrjetet e transmetimit të gazit natyror dhe që shfuqizon Rregulloren (EC) nr. 1775/2005;
- **Direktiva 2005/89/EC** lidhur me masat për të mbrojtur sigurinë e furnizimit me energji elektrike dhe investimeve në infrastrukturë (edhe pse kjo direktivë nuk është pjesë e TPEGM, zbatimi i saj i plotë është në pritje lidhur me obligimet nga EnCT);
- **Direktiva 2004/67/EC** lidhur me masat për të mbrojtur sigurinë e furnizimit me gaz natyror (edhe pse kjo direktivë nuk është pjesë e TPEGM, zbatimi i saj i plotë është në pritje lidhur me obligimet nga EnCT).

Transpozimi i *acquis* të listuar të BE-së brenda ligjeve kombëtare të të gjitha WBC, duke përfshirë miratimin e tyre nga ana e parlamenteve, është planifikuar të përfundojë deri në fund të vitit 2014. Megjithatë, zbatimi i plotë i TPEGM dhe ligjeve të reja do të kërkojë mund të mëtëjshëm të konsiderueshëm nga institucionet përgjegjëse dhe veçanërisht nga rregullatorët kombëtar në fushën e energjisë.

2.3 Synimet dhe prioritetet brenda Komunitetit të Energjisë

EnC përpiqet të ndjekë synimet kryesore të BE-së në energji, të cilat përcaktohen në politikat e saja të energjisë:

- Qëndrueshmëria;
- Siguria e furnizimit; dhe
- Konkurrenca.

Megjithatë, mjedisi i veçantë politik, ekonomik dhe ligjor në rajon përfshin synime shtesë, të përbashkëta për të gjitha CP të Traktatit, si që janë:

- Zhvillimi i tregjeve likuide dhe transparente të energjisë;
- Pajtueshmëri me standardet e BE-së dhe integrim në Tregun e brendshëm;
- Promovim i investimeve;
- Rritje ekonomike;
- Përbalueshmëri e çmimeve të energjisë;
- Siguri sociale dhe paqe; dhe
- Zhvillim dhe konkurrueshmëri e industrive lokale.

Megjithatë, [6], prioritet i këtyre synimeve të deklaruara zakonisht është një burim potencial i keqkuptimit në mes CP, nga njëra anë dhe EnCS dhe EC, nga ana tjetër. Domethënë, shumica e vendeve nga rajoni, në varësi të nivelit të aderimit ndaj BE-së dhe situatës ekonomike, gjithmonë do të vënë prioritet synimit të sigurisë shoqërore dhe stabilitetit. Në këtë drejtim ato do të provojnë çdo gjë që është e mundur për të mbajtur çmimet e energjisë sa të mundet më të ulëta, për llogari të perspektivave për zhvillimin e tregjeve të lëngshme dhe transparente të energjisë.

Deklarata e mëparshme është veçanërisht e vërtetë për çmimin e energjisë elektrike, pasi në shumë fusha ajo është burimi dominant i energjisë dhe përdoret shpesh për ngrohje, gatim dhe nevojat tjera themelore të energjisë. Masat e rrjetit të sigurisë sociale për të zbutur këtë situatë, që përpoqën të promovohen nga MoU e EnC, vështirë se mund të japin ndonjë rezultat në vendet me shkallën e papunësisë pothuajse 30% dhe varfëri të përhapur dhe ku institucionet qeveritare janë punëdhënësit më të mëdhenj dhe shpesh konsumatorët më të rëndësishëm të energjisë elektrike. Prandaj, pavarësisht nga fakti se tarifat artificialisht të ulëta të energjisë elektrike janë një nga pengesat kryesore për hapjen efektive të tregut në rajon, është e vështirë të paramendohet se qeveritë do të pajtoheshin për të hequr tarifat e ulëta të rregulluara, të cilat vazhdojnë në llogari të kompanive shtetërore për gjenerim, para se të jenë në gjendje të ofrojnë disa alternativa për konsumatorët e cenusshëm. Alternativat mund të shihen në gazifikim të gjerë, fonde për realizim të masave për efikasitet energjetik, ose në fund të fundit në rritjen ekonomike, rritjen e punësimit dhe standarde më të mirë të lënies.

Për më tepër, për vendet e Rajonit ku tranzicioni, për arsye të ndryshme, kryesisht politike, zgjat një kohë të gjatë dhe ku përpjekjet qeveritare për të rritur rritjen ekonomike nuk japin rezultate të rëndësishme, është e lehtë të kuptohet që prioriteti i dytë i rëndësishëm është kujdesi për bizneset ekzistuese, pagesit e taksave dhe vendeve të punës. Për vendimmarrësit, është e vështirë të rezistohen kërcënimet e industrive të mëdha për mbyllje të impianteve të tyre në rast se ata janë të shtyrë në status të privilegjuar të konsumatorëve dhe të ekspozuar ndaj çmimeve të paqëndrueshme të tregut të energjisë elektrike.

Lidhur ngushtë me çështjet e çmimit të energjisë elektrike është tema e qëndrueshmërisë dhe angazhimit aktual politik të vendeve nga rajoni për të ndjekur BE-në në çështjet e saja mjedisore dhe synimet e zvogëlimit të CO2. Është e njohur se përdorimi i teknologjive miqësore ndaj mjedisit dhe shfrytëzimi i burimeve të ripërtëritshme do të thotë energji dukshëm më të shtrenjtë. Prandaj, pyetja është se sa të sigërtë janë këto angazhime dhe nëse investimet përqendrohen në burimet e ripërtëritshme, si rritja e kërkesës për energji elektrike për shkak të rritjes së ngarkesës dhe burimet e jashtme të kërkuara të teknologjive të vjetra do të mbulojnë me "çmime të përballueshme".

Megjithatë, investimet janë shumë lart në listën e synimeve dhe prioritetëve në çdo rast. Për fat të keq, industritë lokale të energjisë nuk mund të përballojnë investime të mëdha për shkak të shkallës së ulët të kthimit të kostove të tyre për operim. Zgjidhja shihet në tërheqjen e investimeve të huaja në ndërtimin e kapaciteteve të reja gjeneruese. Por, kur të vendoset për një investim në vendet jashtë BE-së, investitorët vënë merita shtesë dhe prioritate afatgjatë:

- Parashikueshmëria (sistem i qëndrueshëm politik dhe ligjor);
- Gjyqësi funksionale;
- Kornizë e qëndrueshme ekonomike;
- Qasje të lehtë për konsumatorët; dhe
- Treg i drejtë.

Në mënyrë që të kemi një fitim të garantuar të arsyeshëm dhe zbutje të suksesshme të rreziqeve, për momentin, investitorët privatë në Rajonin preferojnë instrumentin e marrëveshjes për blerjen e energjisë afatgjatë. I pafavorshëm për zhvillimin e tregut rajonal, kjo nuk edhe një herë nuk është në përputhje me synimin e deklaruar të një tregu të lëngshëm dhe transparent të energjisë elektrike.

Megjithatë, krijimi i tregjeve rajonale të energjisë është synim i deklaruar i përbashkët i EC dhe vendeve nga rajoni. EC, në raportin e parë të vlerësimit pas hyrjes në fuqi të EnCT lëshuar në pranverën e 2011, afirmon EnC si "model për bashkëpunim rajonal për çështjet e energjisë" [7]. Suksesi i EnC dhe idesë për krijimin e një kornize të përbashkët ligjore rajonale për tregtinë e rrjeteve të energjisë pa barriera kufitare është gjithashtu duke u vërtetuar me tërheqjen e palëve, pjesëmarrëse dhe vëzhguese të rinj në EnCT. Megjithatë, në të njëjtën kohë nuk është e mundur të shmanget fakti që hapjet efektive të tregjeve vendore në rajon janë shumë më të pakta sesa ato të përcaktuara me ligj. Tregjet janë të dominuara nga nëpunës lokal dhe ngritja e disa mekanizmave të tregjeve rajonale vazhdimisht shtyhet përtej afateve të caktuara. Pra, pyetjet kryesore rreth hapjes së tregjeve rajonale të energjisë janë "kur" dhe "si" kjo do të bëhet e mundur.

2.4 Strategjia e Komunitetit të Energjisë dhe Projektet e Interesit për Komunitetin e Energjisë

Në vitin 2013, EnCS ka lëshuar dy dokumente strategjike të rëndësishme për zhvillimin e tregjeve rajonale të energjisë, Strategjinë e Komunitetit të Energjisë dhe Projektet e Interesit për Komunitetin e Energjisë (PECI) dhe i ka botuar ato nën të njëjtën kopertinë [8].

Përgatitja e Strategjisë është iniciuar nga EnCS me qëllim të identifikimit të synimeve dhe veprimeve të përbashkëta e kështu duke bërë të mundur që CP të arrijnë qëllimet e caktuara nga EnCT dhe të zhvillojnë një treg konkurrues, të sigurt dhe të qëndrueshëm të energjisë të integruar rajonalisht.

Korniza e Strategjisë është hartuar në mënyrë që të lejojë strategjitë kombëtare të integrohen dhe më tej të harmonizohen, duke reflektuar rrethanat dhe prioritetet specifike. Zbatimi i plotë i acquis-it brenda afateve të kërkuara është një nga para-rekuzitave minimale dhe kërkesë ligjore.

Në vijim të qëllimeve kryesore të EnCT, përqendrimi kryesor ishte në synimet e mëposhtme të përbashkëta:

QËLLIMI 1 – Krijimi i një **Tregu Rajonal të Energjisë** që është Konkurrues dhe i Integruar

QËLLIMI 2 – Sigurimi i **Sigurisë së Furnizimit**

QËLLIMI 3 – Përmirësimi i **Situatës së Mjedisit**, Reagimi ndaj Ndryshimeve Klimatike

QËLLIMI 4 – Sigurimi i **Infrastrukturës** së Nevojshme

QËLLIMI 5 – Adresimi i **Dimensionit Social**

QËLLIMI 6 – **Marrëdhëniet e Jashtme**

Strategjia e Komunitetit të Energjisë u miratua nga Enc MC në tetor të vitit 2012.

Në mes tjerash, Strategjia ka propozuar një zgjatje të mandatit Njësia e Posaçme të Strategjisë së Komunitetit të Energjisë për të finalizuar kriteret dhe metodën për identifikimin e projekteve me rëndësi rajonale (PECI). Pritej gjithashtu të identifikohen dhe të korrigjohen pengesat specifike dhe pengesat që kishin ndikuar zhvillimin e projekteve në rajon.

Kandidatët PECI në kategoritë tashmë të identifikuar në Strategjinë e Energjisë (prodhimi i energjisë elektrike, infrastruktura e energjisë elektrike, gazit dhe naftës) janë paraqitur nga nxitësit e projektit. Paralelisht, Konsulenti i Projektit ka përgatitur metodologjinë dhe ka vlerësuar çdo projekt bazuar në meritat e veta dhe i ka renditur ato në përputhje me kriteret dhe peshën në pajtim me Njësinë e Posaçme. Kandidatët PECI ishin gjithashtu objekt i konsultimeve publike në rrjedhën e vlerësimit të tyre. Pas miratimit të listës PECI nga MC-ja e 11-të në tetor 2013, EnCS publikoi Raportin Final të konsulentëve në nëntor 2013.

Rëndësia e dy projekteve të paraqitura qëndron në promovimin e vlerave të burimeve të integruara rajonale dhe planifikimin e zhvillimit në fushën e energjisë. Si rezultat, "Projektet e Interesit për Komunitetin e Energjisë" (PECI), tani, është etiketë bashkangjitur në ato projekte të cilat kanë ndikimin më të lartë pozitiv në numrin më të madh të mundshëm të CP-ve. Konsideratat e këtyre projekteve pritet të kontribuojnë në ndërlidhjet rajonale infrastrukturore dhe ekonomike, krijimin e tregjeve të përbashkëta të energjisë, por edhe për forcimin e marrëdhënieve shoqërore dhe politike.

Lista e PECI-ve [8] në prodhimin e energjisë elektrike dhe infrastrukturës së saj janë dhënë në tabelën 1 dhe tabelën 2, respektivisht. Projektet janë prezantuar sipas rendit alfabetik të CP-së nikoqire. Identifikimet e projektit korrespondojnë me numërimin mbi hartat PECI në Figurën 2 dhe Figurën 3. Për më tepër, lista PECI në infrastrukturën e gazit natyror është dhënë në Tabelën 3 dhe hartën përkatëse PECI në Figurën 4.

Tabela 1. PECI-të në Prodhimin e Energjisë Elektrike

Prodhimi i Energjisë Elektrike		
Pala Kontraktuese	ID e Projektit	Projekti
AL	EG038	Hidrocentral Skavica
AL	EG001	Parku i erës Dajc-Velipoje
BH	EG027	Impiant i kombinuar ngrohës dhe i fuqisë KTG Zenica
BH	EG003	Hidrocentral Dabar
BH + HR	EG004	Hidrocentral Dubrovnik (Faza II)
BH + RS	EG002 dhe EG006	Hidrocentrale Drini i Lartëm (4 hidrocentrale) dhe i Mesëm (3 hidrocentrale)
Kosova*	EG013	Impiant i ri në Kosovë (KRPP)
ME	EG015	Hidrocentrale Lim River
RS	EG035	Ngrohje dhe Energji e Kombinuar Impiant i Kombinuar me Turbinë Cikli e Gazit, Pançevo
RS	EG022	Termocentral Kolubara B
RS	EG024	Termocentral Nikola Tesla B3
RS	EG017	Impiant i kombinuar ngrohës dhe i fuqisë Novi Sad
RS	EG019	Hidrocentrale Ibarske (10 hidrocentrale)
RS	EG018	Hidrocentrale Velika Morava (5 hidrocentrale)

Burim: EnCS

Figura 2. Harta e PECl-ve në Prodhimin e Energjisë Elektrike

Tabela 2. PECl-të në Infrastrukturën e Energjisë Elektrike

Infrastruktura e Energjisë Elektrike		
Pala Kontraktuese	ID e Projektit	Projekti
AL - IRJeM	ET001	400 kV OHL SS Manastir (FYR të MK) – SS Elbasan (AL)
HR - BH, HR përforcim i linjës së brendshme	ET004	400 kV OHL Banja Luka (BH) – Lika (HR) 400 kV OHL Brinje – Lika – Velebit – Konjsko + 400 kV SS Brinje
IT – AL	ET024	400 kV HVDC SS Vlora - Bari West
Kosovë* – AL	ET014	400 kV OHL Tiranë (AL) - Prishtinë (Kosovë*)
MD – RO	ET015	OHL Balti (MD) dhe Suceava (RO)
ME - RS - BH, ME përforcim i linjës së brendshme	ET002	400 kV OHL SS Bajina Basta (RS) - SS Pljevlja (ME) - SS Visegrad (BiH) 400 kV OHL Pljevlja – Lastva
RS	ET018	400 kV OHL SS Kragujevac - SS Kraljevo
RS	ET021 dhe ET022	400 kV OHL SS Bajina Basta - SS Kraljevo 400 kV OHL SS Obrenovac - SS Bajina Basta
RS – RO	ET020	400 kV OHL SS Resita (RO) - SS Pančevo (RS)

Burim: EnCS

Figura 3. Hartë e PECI-ve në Infrastrukturën e Energjisë Elektrike

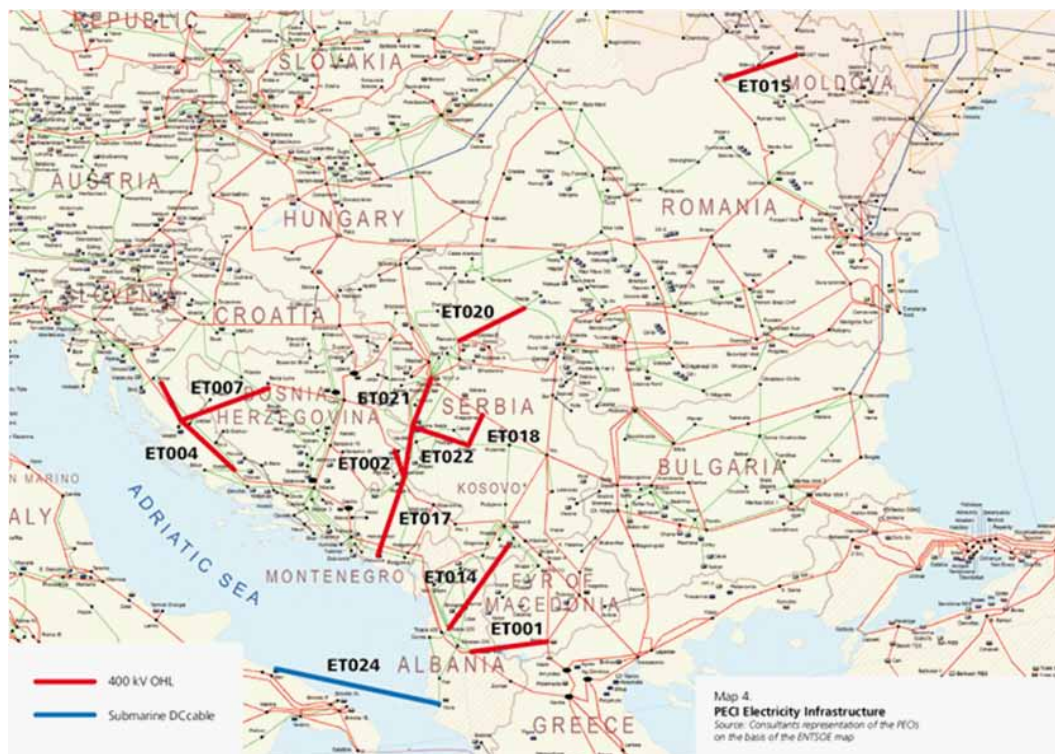

Tabela 3. PECE-të në Infrastrukturën e Gazit

Infrastruktura e Gazit		
Pala Kontraktuese	ID e Projektit	Projekti
AL-ME-HR-BiH	G008	Gazsjellësi Jonik Adriatik (IAP)
GR-AL-IT	G022	Gazsjellësi Trans Adriatik (TAP)
AL	G002	Terminali EAGLE LNG
BiH – HR	G006	Gazsjellësi Ndërlidhës BH - HR (Slobodnica-Bosanski Brod-Zenica)
BiH – HR	G003	Gazsjellësi Ndërlidhës BH - HR (Ploce - Mostar - Sarajevë/Zagvozd - Posushje/Travnik)
BiH – HR	G007	Terminali LNG HR + Gazsjellësi Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica
HR	G010 G011	LNG Terminal HR + Pipeline Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica
HR – RS	G009	Gazsjellësi Ndërlidhës HR - RS (Slobodnica-Sotin-Bačko Novo Selo)
RS	G013	Gazsjellësi Ndërlidhës RS (Nish) - BG (Dimitrovgrad)
UA	G021	Modernizim i Gazsjellësit Urengoy-Pomary-Uzhgorod

Figura 4. Hartë e PECI-ve në Infrastrukturën e Gazit

Burim: EnCS

2.5 Dimensioni Parlamentar i Komunitetit Energjetik

Parlamentet e WBC kanë marrë rol aktiv që nga ditët e para të zhvillimit të EnC-së si dhe në fazat fillestare të ristrukturimit të sektorëve kombëtare të energjisë dhe liberalizimin e tregut. Arsyet për interesin parlamentar dhe përfshirjen ishin të dyfishta; para së gjithash, implikimet socio-ekonomike dhe politike, të cilat ishin paraparë së bashku me ristrukturimin, komercializimin dhe e në disa vende privatizimin e kompanive të energjisë, dhe së dyti, aktualizimi ngritës i energjisë në kornizat e strategjive kombëtare të sigurisë dhe marrëdhënieve ndërkombëtare. Përveç kësaj, në vitin 2005, EnCT ishte traktati i parë ligjërish detyrues i këtyre vendeve i nënshkruar me të atëhershmin Komunitet Evropian dhe me rëndësi të madhe për proceset e tyre të integritimit në BE.

Ato ditë, mbështetja e nevojshme për Parlamentarët në arritjen e nivelit të të kuptuarit të nevojshëm për ratifikimin e EnCT, arriti nga komuniteti ndërkombëtar dhe donatorët e përfshirë në Procesin e Athinës. Në këtë drejtim, ka pasur të paktën dy ngjarje të rëndësishme që kanë ndihmuar në sjelljen më afër të politikave energjetike të BE-së dhe EnC shpalli qëllimet për parlamentarët, duke përfshirë tema me harmonizimin e legjislacionit kombëtar dhe zbatimin EnCT:

- Konferenca e Bukureshtit për Parlamentarët, OJQ-të dhe Partnerët Shoqërorë, 7-8 tetor 2004; dhe
- Konferenca Parlamentare në Shkup, 6-7 qershor 2005.

Megjithatë, jo më pak i rëndësishëm është kontributi i vazhdueshëm i projektit të Rrjetit të Komisioneve Parlamentare (NPC) dhe donatorëve të lidhur në mënyrë që të mbajë nivelin e njohurive dhe për të zgjeruar praktikat e mbikëqyrjes parlamentare mbi zbatimin e EnCT dhe zhvillimin e tregjeve të energjisë.

Rëndësia dhe kontributi potencial i NP-ve në zbatimin e Traktatit është pranuar qartësisht nga EnC. Gjegjësisht, neni 52 e EnCT përshkruan se MC e EnC paraqet një raport vjetor mbi aktivitetet e EnC në Parlamentin Evropian (EP) dhe NP-të e CP-ve dhe e Pjesëmarrësve.

Në 2014, Drejtori EnCS vizitoi Parlamentet e disa vendeve të rajonit [9] dhe prezantoi Raportin më të fundit Të Zbatimit Vjetor [10]. Drejtori gjithashtu ngriti rëndësinë e transpozimit në kohë të TPEGM dhe shpjegoi elementet kryesore Parlamentarëve, domethënë shturjen e TSO-ve dhe qasjen në infrastrukturën e rrjetit, pavarësinë e rregullatorëve kombëtarë dhe mbrojtjen e konsumatorëve të cenueshëm. Përveç kësaj, ai paraqiti një gatishmëri të EnCS-së për të ndihmuar Parlamentet në diskutimet e tyre të ardhshme të ligjeve TPEGM.

Gjatë vizitës së fundit në rajon, u njoftua një iniciativë për ftesë të parlamentarëve për të marrë pjesë më shumë në aktivitetet e EnC. Domethënë, EnCS ka për qëllim të organizojë një Rrjet të Përhershëm të Anëtarëve të Paramenteve (MP) nga CP-të, që do të ishte e ngjashme me grupet e miqve të themeluara brenda një NP për bashkëpunim më të thellë me një vend ose institucion individual [11].

2.6 Zgjerim i Traktatit

EnCT përfundoi për një periudhë prej 10 vjetësh nga data e hyrjes në fuqi, me mundësi të vazhdimit me një vendim unanimit të MC të EnC. Pasi që, në ndërkohë, EnC është treguar si kornizë efikase për bashkëpunim rajonal në fushën e energjisë, në tetor 2013, MC e 11-të vendosi të zgjasë kohëzgjatjen e Traktatit për një periudhë të mëtejshme prej dhjetë vjetësh [12].

Në të njëjtin takim, EnC MC krijoi një Grup të Pasqyimit të Nivelit të Lartë (HLRG). Grupi është i mandatuar që të “bëjë një vlerësim të pavarur të përshtatshmërisë së rregullimit institucional dhe metodat e punës së Komunitetit të Energjisë për arritjen e synimeve të Traktatit të Komunitetit të Energjisë duke marrë në konsideratë evoluimin e kësaj organizate dhe anëtarësimin e saj të zgjatur, dhe për të bërë propozime për përmirësime në Këshillin Ministror në 2014” [13].

Puna e HLRG përfshinte një konsultim publik që adresonte të ardhmen e EnC dhe u krye duke lëshuar raportin “Një Komunitet i Energjisë për të Ardhmen” [14] dhe prezantimi i saj në takimin MC 2014.

Publikuar me 11 qershor 2014 Raporti konkludon që EnC është një instrument fitues për të gjithë anëtarët e saj nga brenda dhe jashtë BE-së dhe përmban një vlerësim të status quo-së, si dhe propozime për përmirësime në sferat e: perspektivës ligjore (“Rregullat tona”), investimet (“Përfitimet e qytetarëve”), fushëveprimi gjeografik (“Familja jonë”) dhe institucionet (“Shtëpia jonë”).

Propozimet HLRG, subjekt i një vendimi të MC-së që do të silllet në 2015, mund të zbatohen në nivele të ndryshme, në varësi të faktit nëse ata kërkojnë:

- asnjëfarë modifikimi të Traktatit (Niveli I),
- modifikime të Traktatit me vendim të thjeshtë të MC (Niveli II),
- rishikim të plotë të Traktatit (Niveli III).

Rishikimi i plotë EnCT, që kërkon ratifikimin e ri të Traktatit, është supozuar nga HLRG si reforma më e dobishme. Rishikimi i tillë gjithashtu paraqet një mundësi ekskluzive për parlamentet rajonale për të ekzekutuar forcat politike të tyre të nivelit më të lartë.

3 Pakoja e tretë për tregjet e energjisë elektrike dhe të gazit

Integrimi i Evropës Juglindore në Tregjet e Brendshme të BE-së për energji elektrike dhe gaz natyror kushtëzohet me zbatimin e legjislacionit evropian dhe zbatimin e planeve përkatëse evropiane të tregut. Planet evropiane të tregut të energjisë elektrike nuk janë të bazuara në një koncept të vetëm, por kanë evoluar prej më tepër dizajnë të ndryshme rajonale, të gjitha që përmbushin kërkesat e *acquis-it* të energjisë. Megjithatë, disa aspekte janë të harmonizuara ose përmes zbatimit të legjislacionit ose përmes një qasje vullnetare.

BE-ja është duke zhvilluar shtatë Tregje Rajonale të energjisë elektrike dhe tre Tregje Rajonale të gazit natyror me synim që të çiftojë në një Treg të Brendshëm në të ardhmen e parashikueshme. Në energjisë elektrike, nga aspekti i menaxhimit të kongjestionit ndërlidhës, SEE është njohur si Rajoni i 8-të.

Në periudhën legjislative 2005-2009, udhëheqja e BE-së në fushën e energjisë ka punuar në përgatitjen e TPEGM [15] dhe promovimin e qëllimit për të reduktuar emisionet e gazrave serrë (GHG) me sërë masash, që është quajtur gjerësisht si “20 -20-20 deri më 2020” [16], [17]. Përveç parakushtit shumë të rëndësishëm teknik për përmbushjen e këtij synimi, i cili është ndërtimi i Super Rrjetit Trans-Evropian me tension të lartë që të transmetojë sasi të madhe të prodhimit të përhershëm të energjisë elektrike nga burimet e ripërtërishe dhe disa projekte me gaz natyror, shtyllë e politikave të reja të energjisë është krijimi i Tregut të Brendshëm funksional për energjinë.

TPEGM u miratua më 13 korrik 2009 dhe zbatimi i saj për SHA të BE ishte për në mars 2011 dhe për CP-të e EnC më 1 janar 2015. PAKOJA synon të trajtojë problemet strukturore që janë zbuluar në të kaluarën. Këto në mënyrë specifike përfshijnë integrimin vertikal të kompanive dhe shkallë të lartë të koncentrimin të tregut, mungesa e integritit të tregut në nivel të BE-së, si dhe, fuqitë e jo-unifikuara dhe kompetencat e rregullatorëve të energjisë.

Për të hequr këto pengesa, korniza aktuale ligjore kërkon shthurjen efektive të rrjeteve të transmetimit dhe shpërndarjes, emërimin e një Autoriteti të vetëm Kombëtar Rregullator (NRA) për çdo SHA/CP dhe autorizimin e tij me fuqi të mëdha, si dhe përmirësimin e transparencës. Përveç kësaj, sipas TPEGM, koordinim më efikas i NRA-ve do të arrihet nëpërmjet Agjencisë Rregullatore të re të BE-së - ACER [18], e cila merr rol këshillues në EC. Gjithashtu, drejtimi i mëtejshëm institucional është demonstruar duke krijuar forma të reja të bashkëpunimit të operatorëve të rrjetit të energjisë elektrike dhe të gazit natyror ENTSO-E dhe ENTSO-G [19], të cilat kanë detyrë të punojnë për zhvillimin e rregullave të harmonizuara të rrjetit.

Rregullat TPEGM për shthurje kanë qëllim parandalimin e kompanive të cilat janë të përfshirë si në transmision ashtu dhe në prodhim dhe/ose furnizim të energjisë, domethënë ndërmarrje të integruara vertikalisht (VIU), nga përdorimi i pozitës së tyre të privilegjuar si operatorë të rrjetit të transmetimit për të parandaluar apo penguar qasjen e përdoruesve të rrjetit - të ndryshme nga kompanitë e tyre të lidhura - me rrjetin e tyre. Një VIU aktive në prodhimin apo furnizimin e cila në të njëjtën kohë është pronare e rrjetit të transmetimit mund të përdorë kontrollin e saj mbi rrjetin në mënyrë që të parandalojë apo të kufizojë konkurrencën në fusha të tjera. Kjo shtrembëron fushën e barabartë të lojës dhe e bën hyrjen në treg më të vështirë, që mund të çojë në përforcimin e fuqisë së tregut të nëpunësit. Ky i fundit nuk do të ketë nxitje për të investuar në zgjerimin e rrjetit. Në veçanti, problemet e diskriminimit në lidhje me qasjen e palës së tretë në rrjetet, rrjedhje informacioni midis kompanive të rrjetit dhe furnizimit dhe shtrembërimit të stimujve për investime janë shumë të rëndësishme [20].

Veçimi kërkon ndarjen efektive të aktiviteteve të transmetimit të energjisë nga interesat e prodhimit dhe furnizimit. Synon të sigurojë qasje jo-diskriminuese në rrjetet si një kusht thelbësor për të lejuar konkurrencë të drejtë në mes të furnizuesve dhe stimulimin e investimeve në infrastrukturë, edhe kur ndërtimi i ndërlidhësve të rinj mund të ketë ndikim negativ në pjesën e tregut të furnizuesit të lidhur vertikalisht.

Sipas TPEGM detyrat thelbësore të NRA janë si më poshtë:

- të rregullojë ose miratojë transmetimin, tarifat e shpërndarjes dhe shërbimet balancuese ose metodologjinë e tyre;
- të zbatojë dispozitat e mbrojtjes së konsumatorit dhe
- të monitorojë funksionimin e tregut.

Gjithashtu është e rëndësishme të theksohet se TPEGM i jep NRA-së një mandat të qartë rajonal: NRA duhet të promovojë një treg të brendshëm konkurrues, të sigurt dhe të qëndrueshëm për mjedisin për energji elektrike dhe gaz në EnC.⁶

NRA-të nuk kanë vetëm detyra të shumta, por edhe fuqitë e nevojshme për të qenë në gjendje të kryejnë detyrat e tyre. Lista minimale, por jo shteruese e kompetencave që duhen caktuar për NRA-të përfshijnë [20]:

- të japin vendime të detyrueshme për ndërmarrjet e energjisë elektrike dhe të gazit;
- të kryejnë hetime në funksionimin e tregjeve të energjisë elektrike dhe gazit, dhe të vendosin mbi dhe të imponojnë çfarëdo masa të nevojshme dhe proporcionale për të nxitur konkurrencën efektive dhe për të siguruar funksionimin e duhur të tregut;
- të kërkojë çfarëdo informacioni nga ndërmarrjet e energjisë elektrike dhe gazit natyror që janë relevante për përmbushjen e detyrave të saja. Vendimi mbetet vetëm në duart e NRA-së të gjykojë nëse informacioni që kërkon nga ndërmarrja është relevante⁷;
- të vendosë sanksionet efektive, proporcionale dhe parandaluese për ndërmarrjet e energjisë elektrike dhe gazit që nuk veprojnë në përputhje me obligimet e tyre. CP-të kanë zgjedhje të japin fuqi për imponim të gjobave për autoritetin rregullator ose t'i japin NRA-së fuqinë për të propozuar në gjykatën kompetente (por jo në çfarëdo organ tjetër publik ose privat) për imponim të dënimeve të tilla. Duhet të theksohet se detyrat e NRA-së përfshijnë ndjekjen e mos-përputhjes së ndërmarrjeve të energjisë elektrike dhe të gazit me kodet e rrjetit, pasi që janë bërë ligjërish të detyrueshme në EnC.

Për të përmirësuar funksionimin e tregut me pakicë, dispozitat e reja jo vetëm që kanë të bëjnë me masat për mbrojtjen e konsumatorit, por ato edhe nxisin konkurrencën në tregun me pakicë duke zgjeruar rolin e NRA-ve.

TPEGM paraqiti një dispozitë të re lidhur me tregjet me pakicë që kërkon që CP-të duhet të sigurojnë që rolet dhe përgjegjësitë e ndërmarrjeve të energjisë, për shembull operatorët e sistemit të shpërndarjes dhe furnizuesit, të jenë të përcaktuara në përputhje me marrëveshjet kontraktuale, angazhim për klientët, shkëmbimin e të dhënave dhe rregullat e zgjidhjes, pronësia e të dhëna dhe përgjegjësi njuhësore. Rregullat duhet të jenë objekt i shqyrtimit nga ana e NRA-së dhe autoritetet tjera relevante kombëtare [20].

Për më tepër, roli i NRA-ve u zgjerua për të përfshirë monitorimin shtesë, përgjegjësitë rregullative dhe operacionale në tregun e brendshëm të energjisë. Atyre u është dhënë një rol i zgjeruar i sigurimit që klientët të përfitojnë nga funksionimi efikas i tregjeve të tyre kombëtare, promovimi i konkurrencës efektive dhe duke ndihmuar për të siguruar mbrojtjen e konsumatorit. Kjo dispozitë kërkon bashkëpunim të ngushtë me organizata të tjera kombëtare përgjegjëse për mbrojtjen e konsumatorëve, të tilla si organet e mbrojtjes së konsumatorit dhe autoritetet e konkurrencës, për të siguruar që masat për mbrojtjen e konsumatorit janë efektive. Kjo dispozitë gjithashtu imponon një detyrë për të monitoruar efektivitetin e hapjes së tregut dhe konkurrencës në nivel të shitjes me pakicë përmes një numri të treguesve të listuar.

NRA-ja gjithashtu do të shqyrtojë çmimet e furnizimit për të përcaktuar nëse ato janë minimumi i nevojshëm apo jo për të mbrojtur konsumatorët, të cënueshëm ose ndryshe, duke mos penguar konkurrencën efektive në treg, dhe ku informacioni i nevojshëm do të sigurohet për autoritetet kombëtare të konkurrencës.

Për më tepër, ndryshe nga SPEGM, nën të cilin CP-të ishin të obliguar të caktojnë TSO-të, TPEGM shton një detyrim për certifikim të TSO-ve nga ana e NRA-ve para përcaktimit të tyre nga CP-të. Qëllimi i kësaj procedure është sigurimi që dispozitat e shthurjes janë plotësuar dhe jo për zgjedhje të një TSO-je mes kompanive konkurruese. Përcaktimi i TSO-ve duhet t'i njoftohet EnCS dhe të publikohet në një seksion të dedikuar të faqes së internetit të EnC. Pavarësisht modelit të zgjedhur të shthurjes, vlen procedura e njëjtë e certifikimit [20].

⁵ Neni 36 (a,b) Direktiva 2009/72/EC, Neni 40(a,b) Direktiva 2009/73/EC

⁶ Çdo vlerësim i tillë i NRA-së mbetet subjekt i shqyrtimit gjyqësor ose i mekanizmave të apelit.

3.1 Roli i parlamenteve në Zbatimin e TPEGM

Siç tregohet në hyrjen e këtij Kapitulli, TPEGM prezanton përkufizimin e një NRA-je, pastaj forcon pushtetin dhe pavarësinë e saj dhe shton një numër kërkesash në rregullimin e saj organizativ. NP-të janë ndër të parët që duhet të njohin rëndësinë e detyrave dhe kompetencave të lartpërmendura të NRA-ve dhe të kujdeset për transpozimin e plotë të tyre në sistemet ligjore kombëtare si edhe për zbatimin e tyre të duhur të mëtejshëm.

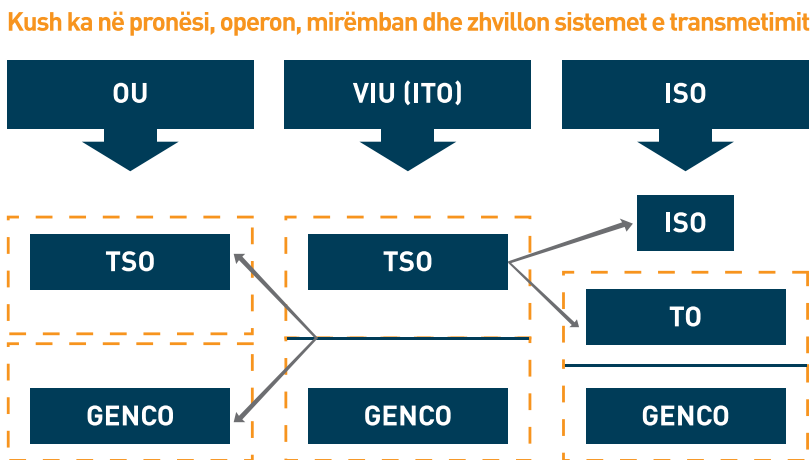
Përgjegjësi Jo më pak e rëndësishme e parlamenteve në procesin e zbatimit të TPEGM është t'u sigurohet që përkufizimet janë transpozuar siç duhet, dhe jo të interpretohen, brenda ligjit kombëtar. Sidomos, për arsye, se Rregulloret mbi çështjet ndërkufitare nuk zbatohen drejtpërdrejt në ligjin e CP-ve, por duhet të transpozohen. Gjegjësisht, në harmonizimin e acquis-it, të pasurit përkufizime të unifikuara është thelbësore për krijimin e tregut të përbashkët funksional të energjisë elektrike⁷.

Megjithatë, detyra më sfiduese për NP-të brenda TPEGM shtrihet mbi zbatimin e kërkesave për shthurjen e Operatorëve të Sistemit të Transmisionit (TSO) dhe mbikëqyrjen e funksionimit të zgjidhjes së zbatuar.

3.2 Veçimi i Operatorëve të Sistemit të Transmisionit

Lidhur me shthurjen e TSO-ve, TPEGM jep një mundësi për përafrimin me direktivat përkatëse duke zgjedhur një nga modelet e miratuara të shthurjes, të cilat aplikohen në mënyrë të barabartë për sektorët e energjisë elektrike dhe të gazit: Sthurje e Pronësisë (OU), Operator i Pavarur i Sistemit (ISO) dhe Operatori i Pavarur i Transmisionit (ITO). Këto tre opsione sigurojnë për shkallë të ndryshme të shthurjes, por ata të gjithë duhet të jenë "efektiv në largimin e çdo konflikti interesash ndërmjet prodhuesve, furnizuesve dhe TSO-ve, në mënyrë që të krijojnë stimuj për investimet e nevojshme dhe të garantojnë qasjen e anëtarëve të rinj në treg nën një regjim transparent dhe efikas rregullator dhe nuk duhet të krijojë një regjim tepër të vështirë rregullator për autoritetet kombëtare rregullatore⁸". Përfaqësimi skematik i tri modeleve të shthurjes është dhënë në figurën 5.

Figura 5. Përfaqësimi skematik i TPEGM modeleve të veçimit

Burim: Projekt: Zhvillimi i një kornize legjislativë të energjisë elektrike që është në përputhje me acquis-in e BE-së në Bosnje dhe Hercegovinë, EuropeAid/131721/C/SER/BA

⁷ Si një shembull, ju lutemi konsideroni rastin e interpretimit të gabuar të definicionit mbi "ndërlidhës" në Vendimin MC nr. 2011/02/MC-EnC dhe rezolutën e sajë, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=9881

⁸ Deklamime 12 nga Direktiva 2009/72/EC dhe 9 nga Direktiva 2009/73/EC

Megjithatë, edhe pse të tre modelet e shthurjes janë të gjitha të pranueshme nën TPEGM, ato nuk janë po aq të favorshme sa i përket zhvillimit të mëtejshëm të Tregut të Brendshëm të Energjisë. Në të vërtetë, modeli OU është një rregull, ndërsa të dy modelet ISO dhe ITO janë opsione alternative në rast se vendi nuk vendos të aplikojë OU dhe janë në dispozicion vetëm në qoftë se VIU ka ekzistuar në CP-në përkatëse më 6 tetor 2011⁹.

Të gjitha vendet nga rajoni përbushin kushtin për zbatimin e ndonjë nga modelet e shthurjes, që u jep mundësi NP-ve të ushtrojnë me të vërtetë pushtetin e tyre legjislativ dhe të marrin përgjegjësinë për zgjedhjen e një modeli të shthurjes në fazën e zbatimit të ligjit primar përkatës.

Për sqarimin e deklaratës së mësipërme, është e rëndësishme të theksohet se dispozitat e modelit OU duhet të transpozohen në legjislacionin kombëtar edhe në rast se CP cakton ISO apo ITO model. Kjo është për arsye se VIU që kanë një sistem të transmisionit nuk mund të parandalohen nga përputhja me kërkesat e OU, nëse vendos të bëjë kështu [21]. Prandaj, për vendet e rajonit është e mundshme që procedurat parlamentare për sjelljen e ligjeve të reja do të fillojë me draftet, në të cilën do të transpozohen të tre modelet e shthurjes, duke u përpjekur të shtyjë vendimin përfundimtar për procedurën e certifikimit nga pronarët e TSO-ve dhe NRA¹⁰.

Në këtë pikë, autorët e Veglave marrin liri të shënojnë se vendimi për të aplikuar vetëm modelin OU të preferuar të BE-së, edhe nëse në shikim të parë kjo mund të duket e vështirë dhe dramatike, përmban potencialin për të ruajtur një shumë të përpjekjeve administrative dhe fondeve në fazat e mëvonshme të zbatimit të tij. Këto kurse mund të jenë me rëndësi të madhe për WBC, duke pasur në mend madhësitë e tyre dhe kapacitetet administrative. Disa argumente në favor të kësaj deklaratë janë paraqitur në nëntitujt në vijim.

3.2.1 Veçimi i pronësisë

Pajtueshmëria me OU do të thotë fortë se ndërmarrja që është pronar i sistemit të transmetimit vepron gjithashtu si TSO, dhe është si pasojë përgjegjëse ndër të tjera për dhënien dhe menaxhimin qasjen e palës së tretë në baza jo-diskriminuese për shfrytëzuesit e sistemit, mbledhjen e pagesave të qasjes, pagesa të ngjeshjes dhe pagesat nën mekanizmin e Kompensimit mbarë-Evropian Inter-TSO (ITC) dhe ruajtjen dhe zhvillimin e sistemit të rrjetit. Sa i përket investimeve, pronar i sistemit të transmetimit është përgjegjës për sigurimin e aftësisë afatgjatë të sistemit, për të përbushur kërkesat e arsyeshme nëpërmjet planifikimit e investimeve.

Kur OU është zbatuar, pronar i një sistemi të transmetimit në çdo akt rast do të veprojë si TSO. Përderisa, i njëjti person fizik ose juridik (person) nuk mund të ushtrojë kontroll mbi një kompani gjenerimi apo furnizimi dhe në të njëjtën kohë të ushtrojë kontroll ose çfarëdo të drejte mbi një sistem të transmetimit dhe anasjelltas¹¹. I njëjti person nuk mund të emërojë anëtarë të bordit të një TSO-së dhe të ushtrojë kontroll ose çfarëdo të drejte mbi një kompani të gjenerimit apo të furnizimit¹².

OU do të thotë ndarjen e pronësisë së pronave në mes të rrjetit dhe aktiviteteve të prodhimit dhe furnizimit të VIU-t paraprak. Në gjuhë të përbashkët, kërkon krijimin e një kompanie të veçantë e cila zotëron dhe vepron rrjetet. Kjo në asnjë kuptim nuk do të thotë "privatizimin" e ndonjë kompanisë të transmetimit/gjenerimit/furnizimit, që është në pronësi të shtetit, por më tepër ndarjen e tyre në aspektin e mekanizmave të kontrollit. Për ndarje të tillë, shpesh, do të jetë e nevojshme që ligji kombëtar për qeverinë do të duhet të ndryshohet për të lejuar proceset e pavarura të vendimmarrjes në bizneset e transmetimit dhe gjenerimit apo të furnizimit.

⁹ Neni 9(8) nga Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

¹⁰ Dispozitat për shthurje kërkojnë ndarjen strukturore ndërmjet veprimtarive të transmetimit dhe aktiviteteve të prodhimit/furnizimit të kompanive të integruara vertikalisht. Sipas Vendimit nr. 2011/02 / MC-EnC, ato dispozita duhet të jetë në pajtueshmëri me CP-të jo më vonë se 1 qershor 2016. Në rast se një sistem i transmisionit është kontrolluar nga një njësi ekonomike nga një vend i tretë (neni 11 i Direktivës 2009/72/EC dhe Direktivës 2009/73/EC), afati i fundit për certifikim është 1 janar 2017. Nëse sistemi i transmisionit me 6 tetor 2011 nuk ishte pjesë e një kompanie të integruar vertikalisht, afati për zbatimin e dispozitave të ndarjes është 1 qershor 2017.

¹¹ Termi "kontroll" është definuar në Rregulloren e Këshillit (EC) 139/2004 të 20 janarit 2004 për kontrollin e koncentrimeve mes kompanive. Për detaje për interpretimin e termeve "kontroll", "person" dhe "të drejta" shihni: EC, Unbundling Regime, 2010, p.8-9

¹² Neni 9(1c) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

3.2.2 Modeli ISO

Specifike për këtë model, CP-të mund të caktojnë një ISO mbi një propozim nga ana e pronarit të sistemit të transmetimit. Përcaktimi i nënshtrohet mendimit të EnCS pas certifikimit të ISO-së nga ana e NRA-së¹³. Kur modeli ISO është zgjedhur, pronësia e rrjeteve të transmetimit mbetet me VIU, por veprimi teknik dhe komercial i sistemit të transmetimit kryhet nga ISO, duke vepruar si një TSO. ISO-ja duhet të jetë e pavarur nga interesat e furnizimit apo të gjenerimit dhe duhet të sigurojë të njëjtin efektivitet të ndarjes së veprimtarive si OU¹⁴.

ISO-ja, kur emërohet dhe caktohet, do të jetë e vetmja përgjegjëse për kryerjen e detyrave dhe përgjegjësi të TSO-së, pavarësisht nga pronësia e rrjetit të transmisionit. ISO do të jetë përgjegjëse për dhënien dhe menaxhimin e qasjes së palës së tretë, duke përfshirë mbledhjen e pagesave të qasjes, pagesa të ngjeshjes dhe pagesa sipas mekanizmit ITC. Duhet gjithashtu të ketë një rol të fortë në planifikimin e investimeve dhe të merr vendimet për investimet duke qenë përgjegjës për operimin, mirëmbajtjen dhe zhvillimin e sistemit të transmetimit, si dhe për sigurimin e aftësisë afatgjatë të sistemit për të plotësuar kërkesën e arsyeshme nëpërmjet planifikimit të investimeve (duke përfshirë ndërtimin dhe porositjen e infrastrukturës së re).¹⁵

Me fjalë të tjera, ISO do të veprojë si një TSO brenda fushëveprimit të njëjtë të kompetencave dhe fuqive siç do të ishte rasti për TSO të caktuar sipas modelit OU. Në të njëjtën kohë, pronari i sistemit të transmetimit duhet të jetë ligjërisht dhe funksionalisht i ndarë nga VIU. Do të ketë detyra të veçanta, të cilat përfshijnë një detyrim për financimin e investimeve të vendosura nga ISO¹⁶.

Në këtë drejtim, TSO-ja do të veprojë vetëm si posedues i rrjetit dhe një kompani e financimit për zhvillimin e rrjetit duke ndjekur planin e investimeve siç duhet të përgatitur nga ISO dhe miratuar nga NRA.

Për realizimin e skemës ndërmjet ISO dhe pronarit të rrjetit, është e nevojshme një përfshirje e gjerë rregullatore përmes rregullimit të rreptë dhe monitorimit të përhershëm¹⁷. Këto detyra dhe kompetenca rregullatore janë shtesë e detyrave të rregullta të NRA-ve lidhur me TSO-të, që do të thotë se aplikohen detyrat specifike të monitorimit ISO si shtesë e detyrave lidhur me mbikëqyrjen rregullatore mbi TSO-të me pronësisë të shthurur. Në veçanti, autoritetet rregullatore do të monitorojnë pronarët e transmetimit dhe përputhjen me ISO me detyrimet e tyre.

Gjithashtu, NRA do të jetë e autorizuar për të kryer inspektime, përfshirë inspektimet e paparalajmëruara, në hapësirat e ISO-së dhe pronarit të rrjetit të transmisionit, për të hetuar përputhshmërinë me detyrimet e vendosura për pavarësinë dhe shthurjen e tyre, dhe për të verifikuar të dhënat, informacionet dhe arsyetimet e tyre të dhëna në këtë drejtim.

Për më tepër, autoriteteve kombëtare të konkurrencës u janë dhënë kompetenca për të monitoruar në mënyrë efektive përputhshmërinë e sistemit të transmisionit të pronarit me detyrimet e tija¹⁸.

3.2.3 Modeli ITO

Sipas modelit ITO, kompania e gjenerimit apo furnizimit mund të posedojë dhe të veprojë me rrjetin. Nëse është pjesë e VIU, menaxhimi i rrjetit duhet të bëhet nga një degë e kompanisë amë, e cila mund të marrë të gjitha vendimet financiare, teknike dhe të tjera në mënyrë të pavarur nga kompania amë.

¹³ Neni 13(1) Direktiva 2009/72/EC dhe 14(1) Direktiva 2009/73/EC

¹⁴ Rregullat specifike për të siguruar pavarësinë me të cilat duhet të jenë në pajtim janë definuar në Nenin 13(2) Direktiva 2009/72/EC dhe 14(2) Direktiva 2009/73/EC.

¹⁵ Neni 13(4) Direktiva 2009/72/EC dhe 14(4) Direktiva 2009/73/EC

¹⁶ Neni 13(5) Direktiva 2009/72/EC dhe 14(5) Direktiva 2009/73/EC

¹⁷ Neni 37(3) Direktiva 2009/72/EC dhe 41(3) Direktiva 2009/73/EC

¹⁸ Neni 13(6) Direktiva 2009/72/EC dhe 14(6) Direktiva 2009/73/EC

Rregulla të hollësishme për pavarësinë e ITO mbulojnë rregullave lidhur me pronë, pajisje, staf dhe identitet; të drejta efektive të vendimarrjes; pavarësia e menaxhimit; organ mbikëqyrës.

ITO duhet të jetë e organizuar në formën ligjore të kompanisë me përgjegjësi të kufizuar. ITO nuk duhet, në identitetin, komunikimin, brendimin dhe hapësirat e veta korporative, të krijojë konfuzion në lidhje me identitetin e veçantë të pjesëve të tjera të VIU.¹⁹ Degët e VIU që kryejnë funksione të prodhimit apo furnizimit nuk mund të kenë ndonjë aksionar të drejtpërdrejtë apo të tërthortë në ITO dhe anasjelltas²⁰. Në praktikë kjo do të thotë se dega e gjenerimit apo furnizimit dhe ITO mund të jenë pozicionuar nën një kompani të përbashkët amë, por nuk mund të jenë degë e drejtpërdrejtë ose e tërthortë e njëra-tjetrës. Të gjitha marrëdhëniet tregtare dhe financiare midis ITO-së dhe pjesëve të tjera të VIU duhet të jenë në përputhje me kushtet e tregut dhe duhet të bulohen tek autoriteti rregullator sipas kërkesës²¹ ndërsa ato që janë shkaktuar nga një marrëveshje formale duhet të dorëzohen për miratim në NRA²².

Direktivat më tej kërkojnë nga ITO të jetë autonom ose që ITO të jetë pajisur me të gjitha burimet financiare, teknike, fizike dhe njerëzore të nevojshme për të përmbushur detyrimet e saja dhe për të kryer veprimtarinë e transmetimit të energjisë elektrike apo gazit²³. Për sa i përket financimit, rregulli i përgjithshëm është se "burimet e duhura financiare për projektet e ardhshme të investimit dhe/ose për zëvendësimin e pronave ekzistuese duhet të vihen në dispozicion të ITO-së nga pjesë të tjera të VIU në kohën e duhur."²⁴ Këto burime duhet të miratohen nga organi mbikëqyrës dhe ITO duhet të informojë NRA-në për këto burime financiare.

ITO-ja duhet të ketë një rol të fortë në planifikimin e investimeve në mënyrë që të mbledhë paratë në tregun e kapitalit.²⁵ Në mënyrë që të sigurohet që investimet e nevojshme janë bërë në rrjet, Direktivat vendosin detyrime të veçanta mbi ITO sa i përket zhvillimit të rrjetit dhe vendimeve për investime. ITO është nën detyrim të paraqesë çdo vit një plan dhjetë-vjeçar të zhvillimit të rrjetit në NRA, që duhet të tregojë pjesëmarrësve të tregut infrastrukturën kryesore të transmetimit që ka nevojë të ndërtohet ose përmirësohet gjatë dhjetë viteve të ardhshme, së bashku me një kornizë kohore. Duhet të përmbajë të gjitha investimet tashmë të vendosura dhe duhet të identifikojnë investimet e reja të cilat duhet të ekzekutohen në tre vitet e ardhshme²⁶. NRA ka për detyrë të konsultohet me të gjithë përdoruesit ekzistues apo të mundshëm të sistemit për planin dhjetë-vjeçar të zhvillimit të rrjetit në mënyrë të hapur dhe transparente dhe duhet të publikojë rezultatit e procesit të konsultimit, dhe duhet të shqyrtojë nëse plani i mbulon të gjitha nevojat për investim të identifikuar gjatë procesit të konsultimit. NRA mund të kërkojë nga ITO të ndryshojë planin e saj dhjetë-vjeçar të zhvillimit të rrjetit²⁷.

Nëse ITO nuk zbaton një investim, CP duhet të sigurojë që NRA nevojitet ose të detyrojë ITO-n të ekzekutojë investimet në fjalë; të organizojë një procedurë tenderi të hapur për çdo investitorë për investimet në fjalë; ose të detyrojë ITO-n të pranojë rritje të kapitalit për të financuar investimet e nevojshme dhe të lejojë investitorët e pavarur të marrin pjesë në kapitalin²⁸. Në të vërtetë, nëpërmjet zbatimit të këtyre masave të CP-të kanë detyrim të sigurojnë që investimi në fjalë është bërë.

Përveç kësaj, rregulla specifike lidhur me lidhjen me sistemin e transmetimit të impianteve të reja, hapësirave të depozitimit, objekte degasifikimi LNG dhe konsumatorët industrial sigurojë që ITO nuk diskriminon konkurrentët e pjesës së gjeneratorëve nga VIU e saj.²⁹ Në fakt, qasja nuk mund të refuzohet për shkak të kufizimeve të mundshme të kapacitetit të rrjetit ose kosto shtesë që lidhen me rritjen e kapaciteteve³⁰.

¹⁹ Neni 17(3) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC dhe Neni 17(4) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁰ Neni 18(3) Direktivat për Energji Elektrike dhe Gaz

²¹ Neni 18(6) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²² Neni 18(7) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²³ Neni 17(1) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁴ Neni 17(1)(d) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁵ Neni 18(1)(b) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁶ Neni 22(1) dhe (2) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁷ Neni 22(5) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁸ Neni 22(7) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

²⁹ Neni 23 Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

³⁰ Neni 23(2) dhe (3) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

Direktivat gjithashtu vendosin edhe rregullat mbi pavarësinë e menaxhimit (personave përgjegjës për menaxhimin e lartë) të ITO-së³¹. Varësisht nga forma e kompanisë dhe statutit të saj, mbulon anëtarët e menaxhmentit ekzekutiv të ITO - që zakonisht do të përfshijë Kryetarin, Drejtorin menaxhues dhe/ose Kryeshëfën ekzekutiv - dhe/ose cilido anëtar i një bordi që ka fuqi vendimmarrëse përveç anëtarëve të Organit mbikëqyrës të ITO.

Përveç përputhjes me rregullat për Menaxhimin e pavarur, VIU është nën obligimin të krijojë dhe të zbatojë një program të Pajtueshmërisë, i cili do të përcaktojë masat që duhet të ndërmerren për të siguruar përjashtimin e sjelljes diskriminuese dhe anti-konkurruese. Një program i tillë do t'i njoftohet NRA-së dhe ECRB-së.

Një organ mbikëqyrës gjithashtu duhet të emërohet, i ngarkuar me ruajtjen e interesave financiare të kompanisë amë pa u përfshirë në biznesin e përditshëm. Do të përbëhet nga anëtarët e VIU, aktorë të palës së tretë dhe palë të tjera të interesuara.

Për më tepër, një Oficer i Pajtueshmërisë do të emërohet nga Organi mbikëqyrës, subjekti i miratimit nga NRA. Oficeri i Pajtueshmërisë është veçanërisht i ngarkuar të sigurojë respektimin e programit të pajtueshmërisë dhe ka një rol të përgjithshëm sa i përket garantimit se ITO është i pavarur në praktikë dhe nuk ndjek sjelljet diskriminuese³². Oficeri i Pajtueshmërisë është subjekti i të njëjtave rregulla të pavarësisë si menaxhimi i ITO. Detyrat e tij përfshijnë monitorimin e zbatimit të programit të pajtueshmërisë, raportimi vjetor në NRA dhe dhënie e rekomandimeve lidhur me zbatimin e tij Trupit mbikëqyrës. Gjithashtu i raporton NRA-së për marrëdhëniet tregtare dhe financiare midis VIU dhe TSO. Oficeri i Pajtueshmërisë mund të marrë pjesë në të gjitha mbledhjet e menaxhimit ose organeve administrative të TSO-së, si dhe ato të Organit mbikëqyrës dhe Asamblesë së përgjithshme³³ dhe do të ketë qasje në të gjitha të dhënat përkatëse.³⁴

ITO është modeli që kërkon nivelin më të lartë të përfshirjes rregullatore përmes rregullimit të ngarkuar dhe monitorimit të përhershëm dhe në këtë aspekt në bisedë është quajtur si një "model makthi rregullator". Nëse zgjidhet përfundimisht për zbatim, do të sjellë detyra dhe kompetenca edhe më shteruese për NRA-në në procesin e certifikimit dhe veçanërisht në aplikimin e procedurave të monitorimit dhe inspektimit. Në mënyrë të ngjashme me ISO, ato detyra dhe kompetenca rregullatore janë shtesë të detyrave të rregullta të NRA-ve lidhur me TSO-të. Këto kompetenca rritin fuqinë për të kontrolluar sjelljen e ITO-së dhe për të sanksionuar çdo sjellje diskriminuese. Në veçanti, NRA do të monitorojë komunikimet ndërmjet ITO dhe pjesëve të tjera të VIU dhe do të monitorojë marrëdhëniet tregtare dhe financiare midis tyre, si dhe të miratojë të gjitha marrëveshjet tregtare dhe financiare midis tyre. Do të veprojë si autoritet i zgjidhjes së mosmarrëveshjeve në mes të ITO dhe VIU. Autoriteti rregullator ka të drejtë të kryejë inspektime, por edhe të japë dënime për sjellje diskriminuese që favorizojnë VIU. [20]

3.2.4 Praktikë më të mira të BE-së dhe Rekomandime

Ka shumë dokumente të lëshuara për temën e shturjes në publikun profesional dhe shkencor të BE-së. Sidoqoftë, shënimet në këtë nëntitull janë bazuar në gjetjet e Dokumentit të Historikut të EnCS mbi elementet kryesore të reja të Paketës së Tretë për zbatimin në CP-të.

Një numër i kompanive të mëdha të integruara në BE tashmë kanë zgjedhur OU edhe para TPEGM hyrë në fuqi. Në 2007 veç 13 SHA-a kishin shturur në aspektin e pronësisë operatorët e transmetimit në sektorin e energjisë elektrike dhe 6 prej 21 SHA-ve përkatës kishin zgjedhur shturje të pronësisë në sektorin e gazit.³⁶

³¹ Neni 19 Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

³² Neni 21 Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

³³ Neni 20(8) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

³⁴ Neni 20(10) Direktiva 2009/72/EC dhe Direktiva 2009/73/EC

³⁵ Vendet anëtare të BE-së me OU të plotë për energjinë elektrike të TSO-ve janë: Çekia, Danimarka, Finlanda, Italia, Lituania, Holanda, Portugalia, Rumania, Sllovakia, Sllovenia, Spanja, Suedia dhe Mbretëria e Bashkuar. Në sektorin e gazit, TSO-të e Danimarkës, Holandës, Portugalisë, Rumanisë, Spanjës dhe Mbretërisë së Bashkuar janë plotësisht të pronësisë të shturur. Shihni: Komisioni Evropian, Vlerësimi i Ndikimit, SEC(2007) 1179, f.22

Shumë kohë para OU të zbatohet si një legjislacion detyrues në acquis-in e BE-së, sipas OECD, ishte e rëndësishme që të ketë mundësi të kërkohej shkarkim nëse ISO nuk jep rezultatin e duhur operativ dhe të investimeve për shkak të faktit se asnjë ISO nuk ka operuar aq kohë të gjatë, për të parë efektet e saja në praktikë [22]. Edhe pse përfitimet e ndiera SHA-të, të cilat ishin në një fazë të avancuar të liberalizimit të tregjeve të energjisë elektrike varen nga shumë faktorë të ndërlikur, të tre studimet e rasteve të paraqitura nga ERGEG [23] për Mbretërinë e Bashkuar, Portugalinë dhe Italinë janë të dobishme për të krahasuar përparësitë dhe mangësitë e OU dhe ISO: "Modeli ISO në Skoci është gjetur të ketë një numër të mangësive në krahasim me shturjen e pronësisë në Angli dhe Uells. Ndërfaqja ndërmjet operatorit dhe pronarit të pronave është komplekse dhe duhet të rregullohet nga afër. Në Portugali, nuk ka pasur përmirësime të dukshme kur pronësia ligjore ishte në fuqi dhe vetëm me shturjen e plotë të pronësisë konsumatorët e energjisë elektrike përfituan nga nivelet e larta të investimeve, përmirësimin e cilësisë dhe çmimeve më të ulëta. Italia e cila fillimisht kishte një model ISO, për shkak të vështirësive në bashkërendim ndërmjet pronarit të pronës dhe operatorit, në 2005 u zhvendos në shturje të pronësisë duke rezultuar në një rritje 30% në investime dhe dyfishim të numrin e autorizimeve."

Studimet e rasteve në disa shtete (Mbretëria e Bashkuar dhe vendet nordike në mesin e tyre), [24], gjithashtu konfirmuan përfitimet nga OU, si dhe:

- Së pari, rrit konkurrencën në veprimtaritë e prodhimit;
- Më tej, ka një efekt pozitiv mbi investimet në gjenerim dhe në infrastrukturën e rrjetit. Së fundmi, OU përmirëson rrjedhën e informacionit dhe parandalon rrjedhjet e informacionit midis operatorit të rrjetit dhe aktiviteteve konkurruese; dhe
- Si shtesë, ka edhe dëshmi ekonometrik për të mirat e OU - Niveli i lartë i shturjes çon në çmime më të ulëta dhe sjell përfitime lidhur me stimuj për investime.

Kur bëhet fjalë për modelet e tjera, përveç OU, ISO dhe ITO pritet të përmirësojnë status quo-në, por këto do të kërkojnë rregullore më të hollësishme, urdhëruese dhe të kushtueshme dhe do të jenë më pak efektive në adresimin e pengesave për të investuar në rrjetet:

- Vendosja e një ISO e edhe më shumë një ITO, do të jetë proces që kërkon kohë dhe i kushtueshëm dhe mund të pritet që kostot apo rregullimi mund të jenë më të larta se në rastin e shturjes së plotë;
- Më tej, kontratat që përcaktojnë përgjegjësitë dhe detyrimet në marrëdhëniet mes pronarit të rrjetit dhe ISO, ose ITO dhe pjesës tjetër të VIU, do të kenë nevojë për mbikëqyrje të ngushtë rregullatore. Në veçanti, rregullatorët do të duhet të jenë të përfshirë në vendimet e investimeve, miratimin e kontratave, si dhe në zgjidhjen e kontesteve në mes të dyve.

Prandaj, pritet që shumë kompani do të shohin se është në interesin e tyre të lëvizin nga modeli ISO/ITO në shturjen e plotë të pronësisë.

4 Shtetet e Ballkanit Perëndimor: Overview

4.1 Shqipëria

Shqipëria - së bashku me WBC tjera - ishte identifikuar si një kandidat potencial për anëtarësim në BE gjatë takimit të Këshillit Evropian të Selanikut në qershor të vitit 2003, por më në fund kishte marrë statusin e kandidatit në qershor 2014.

Në ndërkohë, vendi ka marrë pjesë në pothuajse të gjitha iniciativat e rëndësishme ndërkombëtare dhe rajonale në fushën e demokracisë, sundimit të ligjit, liberalizimin e tregut, si dhe energjisë dhe mjedisit. Vendi ka marrë pjesë aktive në procesin e Athinës që nga fillimi dhe tani është një CP në EnCT.

Brenda detyrimeve të saja ligjore nga EnCT, Shqipëria harmonizon ligjin e saj kombëtare në fushat e aktiviteteve të EnC dhe vë përpjekje në hapjen e tregut të saj të energjisë elektrike. Ky i fundit, për fat të keq është zhvilluar me shumë ulje dhe ngritje. Sektori i gazit natyror, për momentin, pothuajse nuk ekziston në vend. Konsumi i gazit përbën 15% të përzierjes primare të energjisë. Gazi natyror përdoret kryesisht në rafineri dhe për prodhim në fushat e naftës dhe gazit, me furnizimin shumë të kufizuar për konsumatorë përfundimtarë. Shqipëria ka potencial për terminale të gazit të lëngshëm natyror (LNG) dhe magazinimit nëntokësor i cili aktualisht nuk përdoret. Përqendrimi aktual në sektorin e gazit është në zhvillimin e projektit të Gazsjellësit Trans-Adriatik, i cili do të ndërlidhë Shqipërinë me Greqinë dhe Italinë. Megjithatë, TPEGM duhet të transpozohet plotësisht para fillimit të operimit të këtij tubacionit.

4.1.1 Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit

Ministria shqiptare e ekonomisë, tregtisë dhe energjisë [25] ndër të tjerash, është përgjegjëse në emër të Qeverisë, për sektorin e energjisë në vend, që do të thotë edhe për sektorët e energjisë elektrike dhe të gazit natyror. Strategjia e re e Shqipërisë për Energji në përgatitje e sipër.

Veprimi i sektorit të energjisë dhe tregjet e zhvillimit janë nën mbikëqyrjen rregullatore të Entit Rregullator të Energjisë - ERE [26]. ERE është themeluar në vitin 1995, por në të vërtetë funksionon në bazë të ligjit për sektorin e energjisë elektrike [27] dhe Ligjin për Sektorin e Gazit Natyror [28]. Në bazë të këtyre ligjeve, Bordi i Komisionarëve të ERE-së përbëhet nga 5 anëtarë të emëruar në këtë pozitë nga ana e Kuvendit të Shqipërisë; duke raportuar kështu çdo vit tek to.

Misioni i ERE-s është që të garantojë dhe të zhvillojë një treg të energjisë në bazë të objektivitetit, transparencës dhe jo-diskriminimit të bazuar në parimet e konkurrencës së lirë; të sigurojë vazhdimësinë dhe sigurinë e furnizimit të konsumatorëve përfundimtarë të energjisë elektrike; të mbrojë interesat e konsumatorëve nëpërmjet tarifave transparente në bazë të kostove; të mbrojë mjedisin dhe jetën e qytetarëve duke ushtruar autoritetin e saj në licencimin dhe monitorimin e subjekteve që operojnë në aktivitetet në sektorin e energjisë.

Pavarësisht nga mungesa e një tregu funksional të gazit natyror në Shqipëri, Ligji për Sektorin e Gazit Natyror që është aktualisht në fuqi transponon parimet kryesore të SPEGM, dhe ofron një bazë për zhvillime të mëtejshme ligjore dhe rregullatore në sektorin e gazit natyror të vendit, si dhe si për planet e penetrimit të gazit.

Sektori i energjisë elektrike

Sektori i energjisë elektrike në Shqipëri është i qeverisur nga Ligji për Sektorin e Energjisë Elektrike që u prezantua në 2003 dhe pastaj u ndryshua disa herë në periudhën 2006-2011. Ky ligj ka bërë një themel të tregut shqiptar të energjisë elektrike duke shtruar strukturën bazë. Veçimi i ish-ndërmarrjes së integruar vertikalisht KESH ka rezultuar në tre subjekte të ndara juridike, OST [29]– sistemit kombëtar i transmisionit dhe operator tregu, OSSh - Operatori i sistemit kombëtar të shpërndarjes dhe furnizues i tregut me pakicë dhe KESH [30] - kompania shtetërore e prodhimit të energjisë elektrike e cila sipas modelit të tregut gjithashtu luan rol të

furnizuesit me shumicë të tregut. Qeveria shqiptare shiti shumicën e aksioneve të kompanisë të shpërndarjes OSSh Shërbimeve çeke të energjisë CEZ në 2009³⁷. Kompania është ribrenduar në CEZ Shpërndarje.

Megjithatë, dispozitat e shturjes dhe statusi ende nuk janë në përputhje as me kërkesat e SPEGM. Operatori i sistemit të transmisionit OST është ligjërisht i shturur nga pjesa tjetër e sistemit dhe kryen funksionet e operatorit të tregut. KESH vepron si kompania dominuese e gjenerimit dhe në të njëjtën kohë furnizues i tregut me shumicë. Asnjëri prej të dyve nuk është i detyruar ose janë angazhuar të aplikojnë programin e pajtueshmërisë. Veçimi i llogarive në thelb kërkohet me Ligjin për Sektorin e Energjisë Elektrike; megjithatë dispozitat e zbatimit janë të pamjaftueshme. Në praktikë kjo vlen në veçanti për shturje ndërmjet aktivitete të gjenerimit dhe furnizimit me shumicë në KESH. CEZ Shpërndarje kryen funksionet e operatorit të sistemit të shpërndarjes dhe furnizuesit të tregut me pakicë, pa ndonjë procedurë të pajtueshmërisë. Akoma nuk ka shturur llogaritë për furnizim të konsumatorëve të mundshëm dhe ata rob, siç kërkohet nga SPEGM. Shturja ligjore e aktiviteteve të furnizimit nga operimi i sistemit të shpërndarjes duhet të realizohet deri më 1 janar 2015 [10].

Sipas modelit të tregut të energjisë elektrike që është në dispozicion në ueb-faqen e ERE-s, TSO Shqiptare (OST) përfshin Funksionin e operimit fizik të rrjetit të Transmisionit (zotërim, mirëmbajtje dhe zgjerim); Funksion i operatorit të sistemit nga pikëpamje e dërguar; dhe Funksioni i Operatorit të Tregut (MO) (duke siguruar që rrjedhat e informacionit për të zgjedhur kontratat e ndryshme janë në dispozicion, me një qëllim për të zhvilluar më tej dhe të shërbejë si një shkëmbim i energjisë). Gjithashtu, OST verifikon informacionin nëse Furnizuesi Publik me Shumicë dhe operatorit të shpërndarjes kanë të siguruar të gjitha burimet e nevojshme për të furnizuar konsumatorët tarifor dhe për të mbuluar humbjet e shpërndarjes në baza vjet, muaj, javë dhe ditë më para.

OST vetëm kohët e fundit u bë anëtar i plotë i ENTSO-E. Në të vërtetë, në prill 2014 një vendim nga ENTSO-E lejoi funksionimin e përhershëm sinkron të transmetimit të energjisë elektrike të Shqipërisë me sistemin kontinental evropian.

Më tej, OST ka nënshkruar Marrëveshjen për themelimin e SEE CAO³⁸. Modeli i tregut të energjisë elektrike që është në dispozicion në ueb-faqen e ERE paraqet synimin që Operatori i Tregut OST (MO) duhet "të zhvillojë më tej dhe të shërbejë si shkëmbim i energjisë elektrike".

Në fazën e tanishme të liberalizimit të tregut të energjisë elektrike të gjithë konsumatorët jo-shtëpiak kanë të drejtë të zgjedhin furnizuesin e tyre. Por, të gjithë ata, përveç shtatë konsumatorëve më të mëdhenj, gjithashtu kanë mundësi të furnizohen sipas tarifave të rregulluara që janë të ulura dhe nuk kthejnë koston.

Në mënyrë eksplicite, në bazë të amendamenteve të Ligjit për Sektorin e Energjisë të vitit 2011, të gjithë konsumatorët që furnizohen direkt nga rrjeti 110 kV (pavarësisht konsumit të tyre) si dhe konsumatorët me konsum vjetor më të madh se 50 GWh (pavarësisht nivelit të tensionit të lidhjes së tyre) konsiderohen automatikisht të pranueshëm. Në praktikë, shtatë konsumatorë përputhen me këto kritere dhe të gjithë kanë kaluar nga furnizimi publik. Ata janë furnizuar nga tregtarët, prodhuesit e pavarur vendas apo nga KESH, në masën që prodhimi i saj tejkalon kërkesat e konsumatorëve rob. Kjo përkrahi hapjen efektive të tregut në nivelin prej 8.4% në 2012 [31].

Një strukturë subvencionit ("tarifa bllok") është aplikuar për konsumatorët shtëpiakë që furnizohen nga CEZ Shpërndarje. Parashih një reduktim të tarifave për sasi të konsumuara nën 300 kWh në muaj, që në praktikë mbulon rreth 75% të familjeve në vitin 2012. Megjithatë, EnCS klasifikon këtë si "një masë të menaxhimit të kërkesës që nuk ka të bëjë me statusin e të qenit një klient i cënueshëm" [10], kështu që nuk është në pajtim me kërkesën për mbrojtjen e konsumatorëve të cënueshëm.

Raporti i fundit i Progresit i EC supozon se kushtet për një treg konkurrues të energjisë elektrike nuk janë ende në vend, ndërsa "sektori energjetik mbetet i brishtë dhe i varur nga burimet hidrike". Më konkretisht,

³⁷ Në fillim të vitit 2013, ERE ka tërhequr licencën e CEZ Shpërndarje dhe ka vënë kompaninë nën administratën publike. CEZ më pas ka nisur procedurën e arbitrazhit ndërkombëtar kundër Shqipërisë, në bazë të dispozitave për mbrojtjen e investimeve të Traktatit të Kartës së Energjisë. Marrëveshje jashtë gjykatës u arrit qershor 2014.

³⁸ SEE CAO është themeluar me seli në Podgoricë, Mali i Zi. Krijimi i një mekanizmi të përbashkët për zhvendosje të kapaciteteve ndërkufitare të energjisë elektrike (SEE CAO) është një hap i madh përpara drejt krijimit të tregut rajonal të energjisë elektrike; http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=9861

thekson - "Kompania prodhuese KESh ka përjetuar vështirësi serioze financiare dhe vazhdoi të varet nga garancitë qeveritare për import të energjisë, duke akumuluar borxhe ndaj operatorëve të palës së tretë. Si Ligji për Sektorin e Energjisë, Ligji për Sektorin e Gazit Natyror gjithashtu duhet të jetë një linjë me Pakon e Tretë të BE-së për Energji deri më 1 janar 2015." [32] Gjithashtu thekson një numër të pengesave që pengojnë hapjen e tregut. Përveç tarifave të energjisë elektrike që nuk kthejnë koston këto pengesa përfshijnë lidhjet e paligjshme, humbjet e larta teknike dhe jo-teknike dhe nivel të ulët të mbledhjes së faturave.

Ministria Shqiptare e ekonomisë, tregtisë dhe energjisë dhe ERE morën masa për përgatitjen e një sërë të re të masave ligjore dhe rregullatore për sjelljen e Ligjit të Sektorin të Energjisë Elektrike në përputhje të plotë me acquis-in e detyrueshëm të energjisë elektrike, në 2010.

Edhe pse drafti i ligjit të ri për Sektorin e Energjisë Elektrike, gjerësisht në përputhje me SPEGM, ishte gati për miratim në 2011, ngjarjet rreth CEZ Shpërndarje dhe rrethanat e tjera politike e penguan atë nga hyrja në fuqi. Deri tani, projekti është përgjithësisht i vjetruar pasi që nuk do të transpozohet TPEGM. Drafti pritej të zbatohet një model të ri të tregut përmes shkrirjes e funksionit të Furnizuesit Publik me Shumicë dhe mbështetjen e këmbimit të furnizuesit nga konsumatorët e mundshëm duke arritur në këtë mënyrë liberalizim gradual të tregut.

4.2 Bosnja dhe Hercegovina

Sipas Marrëveshjes së Paqes së Dejtonit, të nënshkruar në 1995, u themelua Kushtetuta jashtëzakonisht e ndërlikuar e BH. Është e bazuar në shpërndarjen e juridiksioneve mes shtetit (BH) dhe subjekteve: Federata e BH (FBH) dhe Republika Srpska (RS). Në vitin 1999, Brcko Distriktin e BH (Rrethi) është themeluar si njësi administrative vetëqeverisëse, nën sovranitetin e BH. Sipas "kushtetutës së BH" me Marrëveshjen e Paqes së Dejtonit, sektori i energjisë është kryesisht nën juridiksionin e subjekteve ndërsa institucionet shtetërore kanë juridiksion mbi çështjet ndërkombëtare. Pasi që traktatet dhe marrëveshjet ndërkombëtare (d.m.th. EnCT) substancialisht formësojnë politikën energjetike dhe zbatimin e tyre, juridiksioni i "ndarë" mes shtetit dhe entiteteve mbi sektorin e energjisë kanë evoluar në dhjetë vitet e fundit.

Në Raportin vjetor të zbatimit të EnCT-së për 2014 u theksua se në BIH "... udhëheqja politike dhe struktura që ata krijojnë ndalojnë përparimin e lidhur me transpozimin dhe zbatimin e acquis. Ky dështim manifestohet në refuzimin kategorik (nga autoritetet e RS) për të bashkëpunuar në nivel shtetëror, pa të cilat TPEGM nuk mund të transpozohet." [10] Ky vëzhgim tregon mbi problemin kryesor politik në BH e cila pengon përparimin e mundshëm në përmbytjen e detyrimeve kontraktuale nën EnCT.

4.2.1 **Struktura institucionale dhe status quo-i i procesit të zbatimit**

De-rregullimi i tregut të energjisë elektrike në BH u iniciua në 2002 me miratimin e Planeve të Veprimit për Ristrukturimin e sektorit të energjisë elektrike nga parlamentet përkatëse të subjekteve. Që prej hyrjes së BH në EnCT (2006) procesi i liberalizimit të tregut është formësuar nga transpozimi i acquis të BE-së, në përputhje me vendimet e ENCT të SHA.

Juridiksioni i ndërlikuar kushtetues i BH ka rezultuar në një të strukturë të ndërlikuar të institucioneve përkatëse të shtetit, entiteteve dhe qarkut në sektorin e energjisë. Sipas kornizës ligjore institucionet e mëposhtme në nivel shtetëror, të rëndësishme për funksionimin e tregjeve të energjisë, janë themeluar:

- Komisioni Shtetëror Rregullator i Energjisë Elektrike (SERC) [33] i BH, përgjegjës për rregullimin e transmetimit, funksionimin e sistemit dhe tregtisë ndërkufitare;
- Operatori i Pavarur i Sistemit të BIH (ISOBIH) [34], përgjegjës për funksionimin e sistemit të transmisionit, duke dërguar, balancuar dhe alokuar kapacitetet ndërkufitare për ndër-lidhje dhe tregti ndërkufitare;
- Korporata për rrjetin e transmetimit "Elektroprenos BIH" Sh.A. si shoqëri aksionare në pronësi të FBH (57%) dhe RS (43%).

SERC përbëhet nga tre Komisionarë, të cilët zgjedhin Kryetar çdo vit nga gjiri i Komisionarëve. Ata emërohen nga Parlamenti i BH, nga kandidatët e propozuar të Parlaamenteve të Entiteteve me mandate pesë vjeçare, me mundësi për ri-emërim. Komisionarët kanë të drejta të barabarta dhe detyrë të marrin pjesë në punën për nxjerrjen dhe zbatimin e rregullave përfundimtare, vendimeve, udhëzimeve, urdhrave, vendimeve këshilluese dhe akteve të SERC-së. Në rast se anëtarët e SERC nuk mund të arrijnë një vendim unanim, mosmarrëveshja do të jepet në procesin e arbitrazhit.

Ministria e Tregtisë së Jashtme dhe Marrëdhënieve Ekonomike (MoFTER) e BH është përgjegjëse për **“punët dhe detyrat që bien brenda juridiksionit të shtetit të BH përfshirë përcaktimin e politikave dhe parimeve themelore, koordinimin e aktiviteteve dhe konsolidimin e planeve të njëjësive me ato të institucioneve ndërkombëtare (ndër të tjerat) në fushat e Energjisë dhe Mbrojtjes së mjedisit dhe përdorimit të resurseve natyrore”**³⁹.

Në FBH Ligji për Energji Elektrike nga 2013 rregullon funksionimin e sektorit të energjisë elektrike. Në RS ligjet në vijim rregullojnë funksionimin e tregjeve të energjisë: Ligji mbi Energjinë (2009), Ligji për Energji Elektrike (2011) dhe Ligji për Gaz (2012). Sipas legjislacionit të nivelit entitet, institucionet e mëposhtme të nivelit të entiteteve janë themeluar:

- Komisioni Rregullator për Energji në FBH - FERK (themeluar në 2002), është përgjegjës për rregullimin e prodhimit të energjisë elektrike, funksionimin e sistemit të shpërndarjes dhe furnizimit me energji elektrike në FBH;
- Komisioni Rregullator për Energji në RS - RERS (themeluar në 2002) është gjithashtu përgjegjës për rregullimin e prodhimit të energjisë elektrike, shpërndarjes dhe furnizimit në RS. Veç kësaj, sektorët për gaz natyror dhe naftë janë të rregulluar nga RERS.

FERK përbëhet prej tre Komisionarëve të emëruar nga Parlamenti i FBH, për mandat pesë vitesh me mundësi për një rizgjedhjeje. Ata çdo vit zgjedh kryetarin sipas parimit të rotacionit. Vendimet merren me votën e shumicës.

Kryetari dhe katër anëtarët e RERS emërohen nga Kuvendi Kombëtar, me propozimin e Qeverisë së RS-së, për mandate pesë vjeçare, me mundësi për një ri-emërim.

Në FBH Ministria për Energji, Miniera dhe Industri (FMERI) është e ngarkuar me çështjet e sektorit të energjisë dhe në RS Ministria për Industri, Energji dhe Miniera (MIER). Në RS strategjia për zhvillimin e sektorit të energjisë u miratua në 2009 dhe në FBH plani strategjik dhe programi për zhvillimin e sektorit të energjisë në 2008.

Në Distriktin Brcko, Ligji i BH për Energji Elektrike (2013) rregullon funksionimin e sektorit të energjisë elektrike. Organi përgjegjës për sektorin e energjisë është Qeveria lokale e distriktit Brcko. SERC emërohet si autoritet rregullator për distriktin.

Pengesë kyçe në zbatimin e parimeve bazë të legjislacionit të BE-së për energji elektrike dhe gaz në BH është struktura e saj e fragmentuar ligjore, administrative dhe politike. Ky është shkak i vendit që është një nga vendeve me rezultate më të këqija në EnCT në drejtim të zbatimit të acquis së BE-së. Shkelja më e rëndë e rregullave të EnCT është në sektorin e gazit siç është konfirmuar me vendim të Këshillit ministror 2013/04/ SHA-ENCT të datës 24 tetor 2013. Në bazë të këtij vendimi të SHA “Sekretariati ka qenë i ftuar të kërkon sanksione kundër vendit, në rastin e parë në histori. Vetëm miratimi i një ligji shtetëror mund të korrigjonte këto shkelje derisa transponon TPEGM në të njëjtën kohë” [10].

Sa i përket transpozimit të TPEGM, këshilltarët e financuar nga BE-ja kanë hartuar një seri të plotë të ligjeve dhe të akteve kryesore të legjislacionit sekondar për të gjitha juridiksionet në BH në vitin 2013. Kurse RS dhe Brcko Distrikt filluan hartimin e amendamenteve të legjislacionit të tyre përkatës, por nuk janë nisur aktivitete të tilla nga autoritetet shtetërore ose të FBH.

Sektori i energjisë elektrike

Qeverisja e transmetimit të energjisë elektrike në sistemin e energjisë elektrike të BH është përgjegjësi e ndarë mes ISO BIH dhe Elektroprenos. ISO BIH kryen ankande të qarta ditore, mujore dhe vjetore. ISO BIH është anëtar i ENTSO-E, të cilit ajo i dorëzon çdo vit planin dhjetëvjeçar për zhvillim të sistemit të energjisë në BH,

³⁹ Cituar nga ueb faqja zyrtare e MOFTER (www.mvteo.gov.ba)

si dhe anëtar i EJM-së CAO. Elektroprenos është pronar i rrjetit të transmisionit dhe është në krye të lidhjeve, transmetimit, matjes, mirëmbajtjes dhe zhvillimit të infrastrukturës. Në vitin 2014, Qeveria Federale miratoi Udhëzime të përkohshme për Politikën e Energjisë Elektrike - në thelb një plan për sigurinë e furnizimit me energji elektrike dhe zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit të energjisë elektrike, dhe një program rishtrukturimi për Sektorin e Energjisë Elektrike për qëllim korporatizimit të ndërmarrjeve publike dhe veçimin ligjor operatorëve të sistemit të distribucionit. Në FBH, prodhimi i energjisë elektrike, distribucioni dhe furnizimi, është kryer nga dy shërbime publike të integruara vertikalisht (90% në pronësi të FBH) - Elektroprivreda BiH (EP BiH) dhe Elektroprivreda Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna (EP HZHB) - çdo aktiv në "territorin" e vet. Të dy EP BiH dhe EP HZHB kanë përgatitur ndryshime statutore, të harmonizuara me TPEGM, që të rishtrukturojnë organizimin e kompanive sipas parimeve ligjore të veçimit.

Në RS kompania holding (70% në pronësi të RS) Elektroprivreda Republike Srpske (EP RS) zotëron pesë filialet ligjërisht të veçuar për prodhimin e energjisë elektrike dhe pesë kompani për shpërndarje dhe furnizim. EP RS gjithashtu ka përgatitur veçimin ligjor të distribucionit dhe furnizimit të funksioneve.

Në BiH "parakushtet teorike" për konkurrencë efikase të tregut janë në vend: tregu duhet të jetë i hapur për të gjithë konsumatorët nga 1 janar 2015 dhe tre shërbime me detyrë, të cilat operojnë në këtë sektor, duhet të jenë ligjërisht të veçuar. Megjithatë, për shkak të strategjive të korporatave konkurrenca për shërbime komunale në tregun e energjisë elektrike në të vërtetë nuk ekziston. Çmimet e rregulluara mbahen të ulëta dhe vetëm dy konsumatorë të mëdhenj në FBH, më parë 100% të furnizuar nga EP HZHB (Alumini Mostar me 50% të konsumit të saj nga 2009 dhe BSI Jajce prej 2010) kanë blerë energji elektrike në tregun rajonal. Prandaj hapja e tregut shkon deri në 8-10% të konsumit total të energjisë në BH. Klientët e tjerë janë në tarifën e rregulluar. Shkalla e pagesës së faturave për energji elektrike është mes 96-99%. Humbjet e rrjetit të distribucionit (kryesisht teknike) janë 12-16% të energjisë së dorëzuar.

Sipas vendimit të Qeverisë së FBH, EP BiH subvencionon faturat e energjisë elektrike për pensionistët dhe qytetarë të tjerë në "grupin e cënueshëm" (d.m.th. pensione më të ulëta se 200 €/muaj) me 2,75 €/muaj për konsumin nën 268 kWh/muaj dhe EP HZHB me 3,5 €/muaj për konsumin nën 348 kWh/muaj. RS EP në periudhën 2011-2013 ka subvencionuar mbi 46,000 konsumatorë në grupin e të cënuarve duke paguar pjesë të faturës së energjisë elektrike (deri në 120 kWh/muaj/amvisëri), që arrin vlerë mbi 4.250.000 euro në vit. Subvencioni është paguar nga fitimi i EP RS.

Formalisht tregu i energjisë elektrike funksionon nëpërmjet marrëveshjeve bilaterale "jo formale" mes furnizuesit ekzistues (shërbimit), prodhuesve dhe tregtarëve të licencuar. Nuk ka një treg të organizuar në vend ose shkëmbim i pushtet lokal. Në BH 27 kompani janë regjistruar për tregti me energji elektrike nga të cilat 25 janë të licencuara për tregti ndërkufitare. Energjia për balancimin zakonisht ofrohet nga ndërmarrjet në detyrë, secili përgjegjës për pabarazitë në "zonën" e vet, sipas çmimeve të rregulluara nga SERC. Ofrimi i shërbimeve ndihmëse për funksionimin e sistemit është i rregulluar dhe përfshihet në kostot e transmetimit.

Sektori i gazit natyror

BiH nuk ka burime të brendshme të gazit natyror. Tregu i saj të gazit është i vogël me konsum vjetor prej rreth 0,2 [Bcm]. Furnizimet bazohen ekskluzivisht në importet nga një burim i vetëm (Gazprom Rusi) që kalon përmes Ukrainës, Hungarisë dhe Serbisë. Tubacioni ekzistues i transmetimit lidh pikën e vetme ndër-kufitare hyrëse me qendrat e konsumit në rajonet Zvornik, Sarajevë dhe Zenicë. Kompania e BH "Energoinvest" Sarajeva është kontraktuesi zyrtar për importet e gazit.

Problemi kyç strukturor në sektorin e gazit të BH është në mosmarrëveshjen ndërmjet subjekteve që të përpilojnë plane zhvillimore strategjike për ndërlidhjen e gazit. RS ka paraparë zhvillimin e një ndërlidhësi në sistemin e gazit të Serbisë si një degë e projektit Rrjedha e Jugut. Në kontrast, FBH merr pjesë në projektin Gazsjellësi Jon Adriatik (IAP), dhe planifikon të zhvillojë ndërlidhje me sistemin e gazit kroat.

Legjislacioni për sektorin e gazit nuk ekziston në nivel të BH (shtetëror). Prandaj nuk ka as autoritet rregullator shtetëror e as një kompani kombëtare të transmetimit të gazit. Sektori i gazit natyror në BH është i rregulluar në nivel të entiteteve. Në FBH vlen një Dekret qeveritar prej 31 tetor 2007. Miratimi i propozim ligji të ri për Gaz pritë në Parlament për më shumë se një vit. Propozim ligji nuk përputhet me acquis në formën e tanishme. Në RS, sektori i gazit natyror është i rregulluar me Ligjin për Gaz, të miratuar në 2007 dhe ndryshuar më tej në vitin 2012. Nuk u morën hapa për të zhvilluar legjislacion në nivel shtetëror për gaz natyror. Në përgjithësi, nuk kishte përparim të vërtetë në zbatimin e Paketës së tretë për sektorin e gazit.

Tregu i gazit në BH është i dominuar nga kompanitë kyçe (në pronësi të Entiteteve) në pushtet, të cilat ende mbeten tërësisht të pa-veçuara dhe aktiv në të dy aktivitetet e rrjetit dhe furnizimit.

Në FBH edhe transmetimi edhe furnizimi i gazit natyror kryhen vetëm nga një kompani vertikalisht e integruar BH Gaz, që vepron në pjesën më të madhe të tubacionit të transmetimit në vend (brenda territorit të FBH), dhe mbetet furnizuesi dominues i gazit natyror në të dy subjektet, duke mbuluar mbi 90% të tregut.

Në RS, dy kompani janë të autorizuar për aktivitetet e transmetimit, Gas Promet SH.A. Istocno Sarajevo-Pale dhe Sarajevo-gaz SH.A. Istocno Sarajevo, që gjithashtu ndajnë pronësinë e rrjetit ekzistues të transmetimit brenda RS. Gas Promet është e licencuar për transmetimin e gazit natyror dhe operimin e sistemit të transmisionit. Kompania është e përfshirë në mënyrë aktive në rrjet si dhe në aktivitete tregtare në sektorin e gazit natyror. Sarajevo-gaz është e licencuar për transmetim dhe shpërndarje të gazit natyror, si dhe për tregji dhe furnizim të gazit natyror. Furnizimi me gaz në RS kryhet nga BH Gas, Sarajevo-gaz dhe Zvornik Stan SH.A. Zvornik. Kjo e fundit është e licencuar edhe për distribucionin e gazit natyror.

4.3 Kosova*

Kosova* shpalli pavarësinë në vitin 2008. Që atëherë, ajo lufton për njohje të plotë ndërkombëtare, derisa plotëson portofolin e marrëveshjeve ndërkombëtare dhe ruajtjen e marrëdhënieve me BE-në [35]. Në fushën e energjisë, Kosova* mori pjesë në procesin e Athinës nëpërmjet Misionit Administrativ të atëhershëm të OKB-së, e cila ka nënshkruar EnCT në 2005.

Gjatë dekadës së fundit, Kosova* intensivisht zhvillon sektorin e saj të energjisë elektrike dhe tregun përkatës. Fokusi kryesor është vënë në re-vitalizimin dhe ndërtimin e rrjetit të transmisionit të energjisë elektrike dhe në projektin për ndërtimin e një centrali termik të energjisë Kosova e RE. Sektori i gazit natyror nuk ekziston. Pjesa tjetër e përpjekjeve, në përputhje me detyrimet ligjore nga EnCT, tregojnë zhvillime në mjedis, efikasitet të energjisë si dhe të sektorit të burimeve të ripërtëritshme. Veçoria aktuale e sektorit të energjisë së Kosovës* është se ajo mbështetet pothuajse 100% nga lëndët djegëse të karbonit, kryesisht linjitin lokal, për prodhimin e energjisë elektrike. Hidrocentrali i vetëm është Zhuri, i vendosur në kufi me Shqipërinë.

Kosova* ka miratuar disa politika të rëndësishme për energji: Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2009 - 2018 [36] të miratuar nga Kuvendi në mars 2010, si dhe Strategjisë e Ngrohjes e Republikës së Kosovës 2011-2018 [37]. Strategjia e re e Energjisë deri 2022 është në diskutim publik [38].

4.3.1 Struktura institucionale dhe status quo-i i procesit të zbatimit

Krijimi i institucioneve dhe kuadrit ligjor për të qeverisur sektorin e energjisë në Kosovë* ka filluar me miratimin e legjislacionit që lidhet me Legjislacionin parësor në qershor të vitit 2004. Grupi i ligjeve ka përfshirë Ligjin për Energji, Ligjin për Energji Elektrike dhe Ligjin për Rregullatorin e Energjisë. Kjo masë u pasua me themelimin e Zyrës së Rregullatorit të Energjisë [39] (ERO) në korrik 2004 dhe Ministria e Energjisë dhe Minierave (MEM), si institucion i krijimit të politikave dhe strategjive në dhjetor të të njëjtit vit. Që atëherë spektri i legjislacionit sekondar përkatës ka qenë i mbushur me pothuajse të gjitha aktet kryesore. Një grup i ri i Ligjeve u miratuan në 2009-2011⁴⁰. Më pas, korniza legjislative është e mbushur me legjislacionin përkatës dytësor. Të gjitha këto dokumente janë lehtësisht të qasshme në gjuhën angleze në faqet e internetit të Ministrisë për Zhvillim Ekonomik [38], aktualisht përgjegjëse për energjinë, si dhe ERO-së. Ministria mbështetet në përpjekjet e saja nga Agjencia për Efikasitet të Energjisë [38].

ERO është e drejtuar nga pesë anëtarë të Bordit, të zgjedhur nga Kuvendi i Kosovës*, pasi të propozohen nga Qeveria. Sipas Ligjit mbi Rregullatorin e Energjisë të vitit 2004, ERO-ja përcakton kornizën rregullative

* Shenja nuk është në kundërshtim me qëndrimin mbi statusin e shtetit dhe është në pajtim me Rezolutën 1244 e Këshillit për Siguri të KB dhe mendimin këshillimor të GJND mbi shpalljen e pavarësisë nga Kosova*.

⁴⁰ Ligji nr. 03/L-133 2 nëntor 2009 për Gaz natyror, Ligji nr. 03/L-184 07 tetor 2010 për Energji, nr. 03/L -201 7 tetor 2010 për Energji elektrike, Ligji nr. 03/L-185 07 tetor 2010 Ligji për Rregullator për Energji dhe Ligji nr. 04/L-016 23 qershor 2011; <http://mzhe.rks-gov.net/index.php?page=2,139>

për një treg transparent dhe jo diskriminues të energjisë të bazuar në parimet e tregut të lirë dhe promovim të konkurrencës. ERO-ja rregullon sektorët e energjisë elektrike, ngrohjes qendrore dhe formalisht gazit natyror. Për të përbushur përgjegjësitë, ERO-ja ka fuqi që është në përputhje me SPEGM.

Sektori i energjisë elektrike

Ristrukturimi i industrisë së energjisë elektrike në Kosovë* filloi në vitin 2006, me veçimin ligjor të një biznesi të transmetimit nga ndërmarrja përkatëse e integruar vertikalisht - Korporata Energjetike e Kosovës Sh.A. (KEK) [40] dhe krijimin e, sistemit të transmisionit dhe tregut - KOSTT [41]. Deri në vitin 2012, KEK-u licencua për prodhim, shpërndarje, përdorimin e sistemit dhe furnizimin publik me energji elektrike, si dhe për import/eksport të energjisë elektrike, duke përfshirë edhe tregtinë me shumicë dhe atë tranzit. Aktivitetet e distribucionit dhe furnizimit me aktivitetet e KEK-ut u privatizuan në vitin 2013. Në maj 2013, licencat dhe pronat për përdorimin e sistemit të shpërndarjes dhe furnizimit publik janë transferuar nga KEK-u në kompani të përbashkët të aksioneve të Shpërndarja dhe Furnizimi i Kosovës me Energji Elektrike (KEDS). Që nga ajo datë, pas nënshkrimit të marrëveshjes mes Qeverisë dhe kompanisë Kosova Calik Limak Energy, kjo e fundit zotëron dhe kontrollon KEDS.

Niveli aktual i veçimit nuk është në përputhje me acquis në kuadër të EnCT. Operatori KOSTT i sistemit të transmisionit është plotësisht i veçuar në përputhje me SPEGM. Veçimi i operatorit të sistemit të shpërndarjes nga veprimtaria e furnizimit brenda KEDS ende nuk është zbatuar. Sipas kontratës së privatizimit, KEDS duhej të veçohet plotësisht brenda një viti pas nënshkrimit. KEDS deri tani ka ndërmarrë vetëm aktivitetet përgatitore për veçimi, domethënë duke ndarë aktivitetet e shpërndarjes dhe furnizimit në dy divizione të brendshme [10].

Në bazë të Ligjit për Energji Elektrike, TSO e Kosovës* (KOSTT) është krijuar për të marrë përgjegjësitë për përdorim, sigurim të mirëmbajtjes së rrjetit të transmisionit dhe, nëse është e nevojshme, zhvillimin e rrjetit të transmisionit në fusha të caktuara dhe, aty ku është e mundur, ndërlidhjen me rrjetet e tjera, si dhe për garantimin e sigurisë operative afatgjatë të sistemit dhe sigurinë e furnizimit me energji elektrike.

Për më tepër, detyra e zbatimit të një modeli të tregut konkurrues në sektorin e energjisë elektrike është e dhënë me Ligjin për njësinë ekonomike të MO, që gjithashtu është themeluar në kuadër të TSO-së. Legjislacioni primar përshkruan MO-në si person juridik përgjegjës për organizimin dhe administrimin e tregtisë së energjisë elektrike dhe pagesën mes prodhuesve, furnizuesve, dhe konsumatorëve. MO krijon baraspeshë mes furnizimit dhe kërkesës financiare para kohe. Pasi modeli aktual tranzitor nuk përfshihet në tregtinë qendrore, MO mban përgjegjësitë që lidhen vetëm për dispozitat e tregtisë dypalëshe, të tilla si kontratat e njoftimit, emërimin, zgjidhjen dhe faturimi, etj.

KOSTT zotëron dhe sipas licencës së saj OST menaxhon dhe përdor sistemin e energjisë elektrike të transmetimit të Kosovës* dhe është përgjegjës për transmetimin e pjesës më të madhe të energjisë elektrike në rrjetin kryesor të energjisë elektrike me tension të lartë. EnCS raporton mbi mundësitë e kufizuara për importin e energjisë elektrike në Kosovë*, pasi që "në 2008, KOSTT u ankua tek Sekretariati për ndalimin nga TSO-ja serbe - EMS nga sistemi ITC dhe kryerjen e menaxhimit të alokimit/ngjeshjes së kapaciteteve në ndërlidhjet me Palët Kontraktuese fqinje" [10]. Mosmarrëveshja nuk është zgjidhur ende zyrtarisht. Megjithatë, në shkurt 2014 EnCS raportoi njëfarë progresi [42] dhe më në fund shpalli një "fillim zyrtar të negociatave mes KOSTT dhe ENTSO-E mbi supozimin e ardhshëm të përgjegjësive që rrjedhin nga veprimtaria e pavarur e një pjese të rrjetit të transmisionit të lidhur sh sinkronizuar të KOSTT-it. Marrëveshja do të mbulojë, ndër të tjera, çështjet që lidhen me menaxhimin e kongestionit, mekanizmit pan-evropian ITC, si dhe aplikimin e standardeve evropiane për funksionimin e rrjetit të transmetimit" [43].

KOSTT ka nënshkruar Marrëveshjen për themelimin të SEE CAO.

Tregu i energjisë elektrike në Kosovë** është zyrtarisht i hapur për të gjithë konsumatorët jo-shtëpiak me vendim të Qeverisë në vitin 2009. Por, akti nuk ka rezultuar me konsumator të përshtatshëm për momentin. Të gjitha të drejtat e klientëve të kualifikuar furnizohen me tarifa të rregulluara nga furnizuesi publik, në bazë të vendimit të ERO-së që tarifat e rregulluara do të zbatohen për të gjithë konsumatorët në Kosovë**, pas vlerësimit se nuk ka konkurrencë efektive në tregun e energjisë elektrike [31].

* Shenja nuk është në kundërshtim me qëndrimin mbi statusin e shtetit dhe është në pajtim me Rezolutën 1244 e Këshillit për Siguri të KB dhe mendimin këshillimor të GJND mbi shpalljen e pavarësisë nga Kosova*.

I gjithë procesi i përcaktimit të kuadrit ligjor së bashku me ristrukturimin e sektorit të energjisë elektrike të Kosovës* është mbështetur kryesisht nga Komuniteti Ndërkombëtar. Fillimisht, ai u fokusua kryesisht në kthimin e vet industrisë së energjisë. Gjegjësisht, pas luftës, e cila përfundoi në 1999, gjendja teknike e objekteve të energjisë mbeti shumë e varfër dhe problemi u shoqërua me një mungesë të punës së kualifikuar dhe stafit menaxhues. Heqjet e ngarkesës ishin të tepërta në atë kohë dhe mbeti si praktikë për të plotësuar deficitin në prodhimin e energjisë dhe të importit deri tani.

Ngarkesa shtesë janë grumbullimi i ulët i arkëtimeve (rreth 90%), tarifa pa shërim të kostos së energjisë elektrike, si dhe humbjet jashtëzakonisht të larta të rrejetit deri në 35%. Përveç kësaj, 330 kWh në muaj janë të subvencionuara nga Qeveria për 32.000 familje sociale të cenuara.

Që nga viti 2013, Ministria për zhvillim ekonomik punon në transpozimin e TPEGM. Legjislacioni i ri duhet të jetë në vend para 1 janar 2015.

4.4 Maqedonia

Republika e Maqedonisë si vend kandidat për anëtarësim në BE gjithashtu përballet me sfidat e zbatimit efikas të reformave strukturore, ku sektori i energjisë është i një rëndësie të veçantë për zhvillimin e përgjithshëm të Maqedonisë.

Vendi ka marrë pjesë në mënyrë aktive në iniciativat rajonale. Ishte vendi i parë në rajon që nënshkroi Marrëveshjen për Stabilizim-Asociim me BE-në në vitin 2001. Në vitin 2005 ajo fitoi statusin e vendit kandidat për anëtarësim në BE.

Në lidhje me angazhimet ndërkombëtare të cilat kanë të bëjnë me sektorin e energjisë, Republika e Maqedonisë e nënshkroi dhe ratifikoi Kartën e Traktatit të Energjisë dhe Protokollin mbi Efikasitetin e Energjisë dhe aspektet përkatëse mjedisore, EnCT, Konventën në Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike dhe Protokollin e Kiotos.

Sipas EnCT Maqedonia harmonizon legjislacionin e saj kombëtar me legjislacionin ekzistues të BE-së [Acquis Communautaire] në energji, mjedis, konkurrencë, burime të ripërtëritshme të energjisë, efikasitet të energjisë dhe rezerva të naftës. EnCT përfaqëson marrëveshje kryesore të Maqedonisë në fuqi me kërkesat e acquis të BE-së, dhe shtrihet në territorin e vendit.

Sipas Programit Kombëtar për Miratimin e Acquis Communautaire (NPAA [44], transpozimi i këtij acquis të BE-së është planifikuar në kuadër të planit përkatës afatmesëm të aktiviteteve për periudhën 2014-2015. NPAA vendos theks të veçantë mbi strukturat administrative për zbatimin e legjislacionit me qëllim krijimin e institucioneve të reja dhe reformimin e institucioneve ekzistuese si dhe për sigurimin e stafit të trajnuar në mënyrë adekuate.

Qeveria kryesisht është duke përbushur rolin e saj si një krijues i politikës kombëtare të energjisë, duke miratuar disa dokumente strategjike në vitet e fundit. Relevante për sektorin e energjisë elektrike janë Strategjia për Zhvillimin e Energjisë në Republikën e Maqedonisë deri më 2030 [45], Strategjia për përdorimin e burimeve të ripërtëritshme në Republikën e Maqedonisë deri më 2020 [46], Strategjia për përmirësimin e Efikasitetit të Energjisë në Republikën e Maqedonisë deri 2020 [47] si dhe Plan i parë kombëtar i veprimit për efikasitet të energjisë 2010-2018.

Edhe pse acquis me aspekte të obligueshme sociale ende nuk ekziston brenda EnCT (deri më 1 janar 2015), Qeveria e Maqedonisë ishte një nga të parët në mesin e CP-ve që ka miratuar Plan veprimi social dhe Plan veprimi për reduktimin e varfërisë së Energjisë në përputhje me EnC MM në vitin 2009. Plan i Veprimit Social parashikon aktivitete në fushat e detyrimeve të shërbimeve publike, partnerët socialë, përmirësim të kushteve të punës dhe dimensioneve sociale. Skema e subvencionit për mbështetjen e konsumatorëve në nevojë është futur tashmë por me qëllimin shumë të kufizuar.

4.4.1 Struktura institucionale dhe status quo-i i procesit të zbatimit

Ministria e Ekonomisë e Republikës së Maqedonisë [48] në emër të Qeverisë është përgjegjëse për sektorin e energjisë në vend. Detyrat kryesore që lidhen me sektorin e energjisë në Ministrinë janë ato të planifikimit strategjik dhe zhvillimit të legjislacionit në sektorin e energjisë, zbatimin e politikës energjetike, duke përfshirë politikën për liberalizimin e tregjeve të brendshme të energjisë, efikasitetin e energjisë dhe burimeve të ripërtëritshme të energjisë, si dhe përdorimi i teknologjive të reja. Ministria e Ekonomisë është përgjegjëse për përgatitjen e legjislacionit primar përkatës dhe pjesërisht legjislacionit sekondar, për të mbledhur të dhëna relevante në lidhje me prodhimin e energjisë, furnizimit, kërkesave, etj.

Ministria e Ekonomisë mbikëqyr zhvillimin e sektorit të energjisë, veçanërisht në rritjen e efikasitetit të energjisë dhe stimulim të përdorimit më të gjerë të burimeve të ripërtëritshme të energjisë, konkurrencës, furnizimit të sigurt me energji dhe mbrojtjen e mjedisit. Me qëllim të arritjes së këtyre objektivave, Ministria e Ekonomisë ka zhvilluar bashkëpunim me Akademinë Maqedonase të Shkencave dhe Arteve, sidomos me Qendrën Kërkimore për Energji, Informatikë dhe Materiale, si dhe me Universitetin Shën Kirili dhe Metodi dhe universitetet e tjera shtetërore dhe private. Brenda fushës së efikasitetit të energjisë, MASH bashkëpunon me Agjencinë e Energjisë në Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, Ministrinë e Financave, Ministrinë e Transportit dhe Lidhjeve dhe Agjencinë e Energjisë. Agjencia e Energjisë e Republikës së Maqedonisë (EARM) është formuar me qëllim të sigurimit të mbështetjes për Qeverinë në zbatimin e politikës energjetike. Një numër i madh OJQ-ve janë të përfshira edhe në aspektet e energjisë dhe të lidhura me problemet mjedisore në Maqedoni.

Autoriteti shtetëror rregullor i cili ka kompetenca mbi të gjithë sektorin e energjisë është Komisioni Rregullator për Energji (ERC) [49]. ERC u bë funksional në 2003 dhe u autorizua që të rregullon sektorin dhe gjithashtu të monitoron tregjet e energjisë. Sipas ligjit, Bordi i ERC-së përbëhet nga pesë komisionarë të emëruar nga Parlamenti i Maqedonisë. Buxheti i ERC-së si dhe Raporti i saj Vjetor është gjithashtu subjekt i miratimit parlamentar.

Në kuadër të kompetencave të dhëna me Ligjin e Energjisë, ERC është i pavarur në procesin e veprimit dhe vendim-marrjes. Kompetencat aktuale të ERC-së janë në përputhje me SPEGM.

Angazhimet strategjike në sektorin e energjisë, aktualisht kufizuara në kërkesat e SPEGM, janë përfshirë në Ligjin e Energjisë, të miratuar në 2011 dhe me aktet nënligjore përkatëse. Në shkurt të vitit 2011, Parlamenti i Maqedonisë miratoi Ligjin për Energji [50], e cila aktualisht përcakton një kuadër ligjor për sektorët e brendshme të energjisë duke përfshirë energjinë elektrike, gazit, burimet e ripërtëritshme, efikasitetin e energjisë, naftës dhe sigurinë e furnizimit⁴¹. Ligji është zhvilluar me konsultime të ngushta mes Qeverisë dhe EnCS, pas zgjidhjes së rastit të mosmarrëveshjeve [51] të ngritur nga Sekretariati në 2008.

Sa i përket detyrimit që buron nga EnCT dhe NPAA për të zbatuar TPEGM nga 1 janar 2015, Ministria e Ekonomisë ka përgatitur një ligj të ri për Energji në përputhje me TPEGM në periudhën e 2013-2015. Përgatitja është aktualisht në fazën përfundimtare, me qëllim që të përmbush afatin e caktuar.

Sektori i Energjisë Elektrike

Reformat e sektorit të energjisë elektrike të Maqedonisë filloi në 2003 kur u sollën Amendamentet e para të Ligjit që paraqisnin tregun e energjisë elektrike. Modeli i parë i tregut ishte më i thjeshti - një model me blerës të vetëm, por ajo ishte një bazë e rëndësishme për ristrukturimin e shërbimit të integruar vertikalisht në vitet e ardhshme. Reforma vazhdoi me Ligjin e Energjisë më 2006 dhe shtesa në 2007 dhe 2008.

Megjithatë, situata aktuale në shthurjen është si vijon: shthurja ligjore e ish-ndërmarrjes të integruar vertikalisht ka rezultuar në katër kompani të veçanta. Operatori maqedonas i sistemit të transmisionit të energjisë elektrike (MEPSO) [52] përmban funksionin e operatorit të sistemit të transmisionit dhe funksionin e operatorit të tregut. Operatori i Sistemit të Shpërndarjes dhe funksionet e furnizuesit publik kryhen nga EVN Maqedonia⁴² - a distribution company which was privatized and re-branded in 2006

⁴¹ Me qëllim të prezantimit të disa ndryshimeve të vogla, Ligji për Energji Elektrike është ndryshuar më 28 shtator 2011, 29 maj 2013, 21 nëntor 2013, 24 shkurt 2014 dhe 13 tetor 2014

⁴² Të gjithë konsumatorët shtëpiakë në vend dhe më shumë se 99,9% të të gjithë konsumatorëve jo-shtëpiakë janë të lidhur me sistemin e shpërndarjes së EVN Maqedoni. Kompania gjithashtu furnizon 98% të energjisë elektrike për konsumatorët tjerë tariforë nën çmimet e rregulluara, <http://www.evn.com.mk/>

when the Government sold 90% of its shares to the Austrian utility company EVN. Most of the incumbent generation is concentrated in the single state owned company ELEM [53].

Lidhur me gjendjen aktuale të procesit të shturjes, EnCS argumenton si në vijim [10]: “Veçimi i operatorit të sistemit të transmisionit MEPSO kërkohet me ligj dhe është zbatuar në bazë të acquis-it. Lidhur me operimin e sistemit të shpërndarjes, megjithatë, kërkesat e shturjes nuk janë zbatuar siç duhet që e bën Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë mos të jetë në përputhje me Traktatin. Zbatimi i TPEGM do të kërkojë masa më tejshme të shturjes. Të dy operatorët e rrjetit të shpërndarjes (EVN Maqedonia dhe ELEM) i furnizojnë konsumatorët me çmime të rregulluara, por ende nuk publikojnë pasqyrat e tyre financiare veçmas për secilin nga aktivitetet e tyre të rregulluara. Shturja funksionale është e dyshimtë; në çdo rast mungon një program i pajtueshmërisë. Autoriteti rregullator ERC dështon në monitorimin dhe fuqizimin e zbatimit të këtyre kërkesave.”

TSO maqedonase e energjisë elektrike (MEPSO) është një kompani plotësisht në pronësi të shtetit dhe përfshin funksionet klasike TSO, si dhe funksionet e MO. Ajo zotëron, mirëmban dhe zgjeron rrjetin e transmisionit të tensionit të lartë, operon sistemin e energjisë elektrike të vendit dhe siguron ndërlidhje me sistemet fqinje të transmisionit. TSO-ja është gjithashtu përgjegjëse për planifikimin e zhvillimit afatgjatë të sistemit të transmisionit të energjisë elektrike; lidhjen e përdoruesve të rrjetit dhe qasjen e palës së tretë; blerjen e energjisë elektrike për të mbuluar humbjet në sistemin e transmetimit dhe blerjen e shërbimeve ndihmëse dhe rezervat përkatëse të operimit nën kushte të tregut; aplikimin e procedurave balancuese dhe faturimin dhe mbledhjen e shërbimit.

OT është përgjegjës për organizimin e tregut të energjisë elektrike, funksionimin efikas dhe zhvillimin e tregut, si dhe ofrimi i shërbimeve bie nën kompetencat e veta, duke përfshirë edhe përgatitjen e të dhënave të kërkuara për TSO-në lidhur me oraret e dërgimit; regjistrimi i transaksioneve fizike të energjisë elektrike; llogaritjen e të energjisë elektrike të konsumuar, tranzituar dhe dorëzuar ndërmjet pjesëmarrësve në treg dhe pabarazitë e ndodhura dhe në bashkëpunim me ERC, llogaritjen e pagesës për përdorimin e tregut të energjisë elektrike.

MEPSO është anëtar i plotë i ENTSO-E. Për fat të keq, MEPSO ka anuluar nënshkrimin e marrëveshjes CAO, në momentin e fundit. Si pasojë, EnCS ka lëshuar një rast kundër Republikës së Maqedonisë për mos përmbushjen e detyrimeve sipas Traktatit. Për tani, nuk është e sigurt nëse statusi do të ndryshohet në një kohë të duhur.

Sa i përket SPEGM, sipas Ligjit të Energjisë, të gjithë konsumatorët kanë të drejtë për të ndryshuar furnizuesit. Megjithatë, tregu për konsumatorët jo-shtëpiak akoma nuk është plotësisht i hapur siç kërkohet nga Neni 21 i Direktivës 2003/54/EC. Aktualisht të gjitha nëntë konsumatorët e mëdhenj të lidhur me rrjetin e transmetimit (që nga 2008), si dhe të gjithë konsumatorët e mesëm jo-shtëpiak (me të paktën 50 të punësuar dhe 10 milion euro qarkullim vjetor) (që nga 1 prilli 2014) janë të furnizuar në tregun e hapur dhe nuk mund të furnizohen me çmime të rregulluara. Pjesëmarrja e tyre në konsumin total të energjisë elektrike në Maqedoni arrin deri në rreth 44%, e cila përfaqëson pjesën më të lartë të hapjes efektive në treg në mesin e CP-ve të EnC.

Plani fillestar për liberalizimin e plotë të tregut duhej të lejonte amvisëritë dhe konsumatorët e vegjël (me më pak se 50 të punësuar dhe më pak se 10 milion euro qarkullim vjetor) të mbeten të furnizuar me tarifa të rregulluara nga furnizuesit e konsumatorëve tariforë deri më 31 dhjetor 2014 dhe më pas, nga furnizuesit e masës e fundit - EVN Maqedonia dhe ELEM⁴³ në territoret e tyre të caktuara. Për fat të keq, më 9 tetor 2014 Qeveria njoftoi një vendim të paraqesë në Parlament një Amendament në Ligjin e Energjisë që do të shtyjë liberalizimin e plotë të tregut të energjisë elektrike deri në vitin 2020. Liberalizimi i mëtejshëm është i paraparë të vazhdojë në një mënyrë vjetore me hapa duke filluar më 1 korrik 2016 dhe përfundon më 1 korrik 2020 kur planifikohet të zhvillohet pjesa e fundit më e rëndësishme e liberalizimit (rreth 40%).

Gjithsej, autoriteti rregullator kombëtar ERC ka dhënë nëntë licenca për furnizim me energji elektrike të konsumatorëve përfundimtarë dhe 51 licenca për tregti në tregun me shumicë [54].

Përveç disa vonesave në miratimin e legjislacionit dytësor, pengesat për hapjen e mëtejshme të tregut përfshijnë rregullimin e tepruar të çmimeve, veçanërisht në tregun me shumicë dhe mungesa e lojtarëve aktivë të gatshëm për t'u angazhuar në furnizimin me pakicë për konsumatorët e lidhur me rrjetin e shpërndarjes,

⁴³ ELEM nëpërmjet degës së saj Energetika mban një licencë për shpërndarje dhe furnizim me energji elektrike në një territor të vogël me konsumatorë kryesisht industrial, <http://www.elem.com.mk/en/Energetika.asp>

kryesisht si rezultat i qasjes së penguar me kapacitetet ndërkufitare të disponueshme dhe si pasojë e tregjeve të organizuara ditë më parë dhe brenda-ditore dhe mos-ekzistenca e tregjeve të organizuara në vend.

Në fushën e energjisë elektrike në Maqedoni ka të paktën dy dobësi të mëdha të cilat kanë qenë vazhdimisht të pranishme për vite me radhë. Ato janë niveli i konsiderueshëm i importit të energjisë elektrike që në varësi nga kushtet hidrologjike arrin deri në pothuajse 30% të konsumit të energjisë elektrike (2007) dhe çmimet e ulëta jo adekuate të energjisë elektrike për konsumatorët tariforë vendas që subvencionohen përmes prodhimit të tanishëm të ELEM-it shtetëror. Tarifat e ulëta së bashku me normën e pamjaftueshme të grumbullimit të faturave mposhtin qëndrueshmërinë e sistemit në tërësi.

Sektori i gazit natyror

Nuk ka prodhim vendas të gazit në shtet. Pothuajse i gjithë konsumi është importuar nga Rusia përmes pikës së vetme të hyrjes në kufirin bullgar. Gazi natyror konsumohet kryesisht për prodhim të energjisë elektrike dhe të ngrohjes dhe nga konsumatorët industrial të tubacionit të transmetimit. Ekonomitë shtëpiake kanë pjesë shumë të vogël të konsumit. Rrjeti i shpërndarjes në qytetin e Strumicës, në jug të vendit, nuk është lidhur me rrjetin e transmetimit aspak dhe furnizimi sigurohet me transport me kamion të gazit natyror të ngjeshur (CNG) nga Bullgaria.

Tregu i gazit natyror është i qeverisur nga Ligji i Energjisë të 2011, që në thelb transponon SPEGM dhe legjislacionin dytësor përkatës. TSO maqedonase e gazit natyror GA-MA [55]. Shoqëria Aksionare GA-MA për transmetimin e gazit natyror dhe menaxhimin e sistemit të transmetimit të gazit natyror është themeluar në korrik 2006 nga dy pronarët me pjesë të barabarta - Makpetrol dhe Qeveria e Republikës së Maqedonisë. Marrëveshja mes dy aksionarëve nënkuptonte ngjirjen e mosmarrëveshjes së tyre të mëparshme afatgjate për shumicën e pronësisë mbi sistemin e transmetimit të gazit. Marrëveshja u përfundua "në interes të ofrimit të cilësisë së shërbimeve, si dhe zhvillimin e gazifikimit në vend". Megjithatë, për shkak të kësaj situate të tensionuar, licenca operator tregu ende nuk është lëshuar dhe përshtypja e përgjithshme është se një treg në vend që aq ka nevojë për gaz natyror pengohet e nuk mund të arrijë potencialet e saja. Ka tre kompani të shpërndarjes së gazit në vend.

Kërkesat e shturjes për transmetimin dhe shpërndarjen përcaktohen me Ligjin në përputhje me SPEGM, duke përfshirë një përjashtim nga shturja për kompanitë e shpërndarjes me më pak se 100.000 konsumatorë. Megjithatë, kurrë nuk është vënë një program i pajtueshmërisë [10].

TSO e gazit natyror (GA-MA) ka një licencë për kryerjen e veprimtarisë energjetike - menaxhimin e sistemit të transmetimit të gazit natyror dhe një licencë për kryerjen e aktivitetit të energjisë - transmetimin e gazit natyror, të dhënë nga ERC. Sipas Ligjit të Energjisë, GA-MA siguron menaxhimin operacional të sistemit të transmetimit të gazit natyror dhe qasjes së palëve të treta në sistemin, mbi baza transparente dhe jo diskriminuese dhe detyrave të tjera TSO dhe, për momentin, ajo luan rolin e operator kombëtar të tregut të gazit.

Ka vetëm dy tregtarë aktiv, Makpetrol, nën një kontratë afatgjatë me Gazprom, dhe që prej vitit të kaluar GEN-I, nën një kontratë me Gazexport, i cili është i përfshirë në importin e gazit rus dhe në tregtinë me shumicë në tregun kombëtar. Prom-gas, një degë e Makpetrol-it, vepron si një furnizues për konsumatorët sipas një tarife të rregulluar.

Sipas Ligjit të Energjisë, të gjithë konsumatorëve u është dhënë statusi i disponueshëm kushtëzuar me miratimin e legjislacionit sekondar. Aktualisht, ekzistojnë tre konsumatorë të disponueshëm që rezultojnë në rreth 34% të hapjes reale të tregut. Numri i klientëve tariforë të lidhur direkt me rrjetin e transmetimit është 32 dhe lidhur me rrjetet e shpërndarjes është 64.

4.5 Mali i Zi

Mali i Zi shpalli pavarësinë nga Shteti i Serbisë dhe Malit të Zi në vitin 2006. Që atëherë, filloi sigurimin e shpejtë të anëtarësimit në organizata të ndryshme ndërkombëtare. Vendit i është dhënë statusi i shtetit kandidat për anëtar në BE në fund të vitit 2010 dhe ka filluar negociatat në 2012 [56].

Mali i Zi është nënshkruar i EnCT në tetor 2005, që cila u ratifikua nga Parlamenti malazias një vit më vonë. Kështu, Mali i Zi ka një obligim ligjërishit detyrues të zbatojë acquis-in sipas Traktatit.

Për të mbështetur vendosmërinë Kushtetuese të Malit të Zi si një "shtet ekologjik" dhe për të përmirësuar sektorin e energjisë elektrike të vendit të varur nga importi, Qeveria e Malit të Zi promovon një plan shumë ambicioz dhe agresiv për përdorimin e tepruar të burimeve të ujit dhe burimeve tjera të energjisë së rinovueshme të Malit të Zi. Sipas planit, veç janë duke kryer procedurat e tenderimit për ndërtimin e hidrocentraleve të mëdha (Morača, Komarnica), shumë hidrocentrale të vogla, si dhe dy termocentrale të erës me lokacion në Mozura dhe Krnovo [57]. Megjithatë, tani për tani, nuk ka as infrastrukturë as konsumi i gazit natyror në Mal të Zi.

Në anën e politikave energjetike, Qeveria e Malit të Zi ka miratuar Strategjinë e Zhvillimit të Energjisë të Malit të Zi deri më 2025, në dhjetor 2007 dhe Planin e Veprimit për zbatimin e saj në tetor 2008. Gjithashtu, në pajtim me Ligjin për Energjinë, është planifikuar të përtërihet Strategjia e Zhvillimit të Energjisë, si dhe Plani i Veprimit për zbatimin e saj. Në shkurt të vitit 2011, gjithashtu janë miratuar Strategjia e re për Efikasitet të Energjisë për Malin e Zi dhe Plani i Veprimit për Efikasitetin e Energjisë për Periudhën 2010-2012.[58]

4.5.1 Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit

Institucioni përgjegjës për krijimin e politikave në sektorin e energjisë të Malit të Zi është Qeveria përmes Ministrisë së Ekonomisë [57], Departamentet e Energjisë dhe Efikasitetit të Energjisë.

Agjencia e Rregullatorit të Energjisë (RAE) [59] është themeluar në janar të vitit 2004, në bazë të Ligjit nga ana e Kuvendit të Republikës së Malit të Zi miratuar në qershor 2003. Sipas Ligjit RAE është "organizatë autonome jo-fitimprurëse, funksionalisht i pavarur nga autoritetet shtetërore dhe ndërmarrjeve të energjisë dhe me autorizime publike në sektorin e energjisë". Bordi i Rregullatorëve përbëhet nga tre anëtarë të emëruar nga Parlamenti i Malit të Zi në afat prej pesë vjetësh, me mundësi të një riemërimi, dhe drejtor të emëruar nga Bordi pas marrjes së mendimit të Qeverisë së Malit të Zi.

Sipas ligjit, kompetencat kryesore të Agjencisë janë në sigurimi i ndërmarrjeve të energjisë me licenca për aktivitetet e energjisë; lëshimin e garancive të origjinës për energjinë e prodhuar nga burimet e ripërtëritshme të energjisë ose kogjenerimit me efikasitet të lartë; vendosjen e statusit të gjeneratorit të privilegjuar të energjisë elektrike nga burimet e ripërtëritshme të energjisë; miratimi ose vendosjen e të ardhurave të lejuara rregullatore, çmimet dhe tarifat për ndërmarrjet energjetike; marrja e vendimeve mbi apelimet; zgjidhjen e mosmarrëveshjeve; vendosjen e akteve brenda kompetencave të saj dhe dhënia e pëlqimit për aktet e ndërmarrjeve energjetike; mbikëqyrjen e operacioneve të ndërmarrjeve energjetike.

Akti kryesor ligjor që rregullon sektorin e energjisë është Ligji për Energji [60] i cili ishte sjellë në prill 2010 me qëllim për të përfshirë Direktivat SPEGM e BE-së lidhur me tregjet e energjisë elektrike dhe të gazit, përdorimit të energjisë nga burime të ripërtëritshme dhe të kogjenerimit, të sigurisë në furnizimin me energji elektrike dhe me gaz natyror dhe ofrimi i rezervave të derivateve të naftës. Legjisllacioni i nevojshëm sekondar në bazë të këtij ligji gjithashtu ka qenë i miratuar [61]. Aktivitetet për të transpozuar TPEGM kanë filluar në 2013, kur u hartuan ndryshimet e Ligjit për Energji. Ligji i ndryshuar duhet të vendoset në fuqi deri në fund të 2014.

Sektori i energjisë elektrike

Ristrukturimi i efektshëm i sektorit të energjisë në Mal të Zi ka filluar në vitin 2009. Progresi i arritur deri më tani është se operatori i transmetimit të energjisë elektrike, Crnogorski elektroprenosni SISTEM AD (CGES) [62], është ligjërish i veçuar nga VIU për gjenerim, shpërndarje dhe furnizimi Elektroprivreda Crne Gore AD (EPCG) [63]. Ristrukturimi i mëtejshëm i EPCS dhe veçimin ligjor të funksionit të operatorit të sistemit të shpërndarjes dhe furnizimit është ende në pritje [10].

Pas vitit 2009, qeveria malazeze pati sukses për të tërhequr kapitalin e huaj të rëndësishëm në të dy kompanitë e energjisë elektrike. Duke zbatuar një projekt për privatizimin e pjesëshëm dhe të rritjes së kapitalit të EPCG, qeveria përfundoi një kontratë për partneritet strategjik me kompaninë italiane A2A. Projekti përfshinte rehabilitimin dhe optimizimin e kapacitetit ekzistues dhe krijimit të kushteve për ndërtimin e termocentraleve të reja. A2A realizoi një pronësi në 43,7% të aksioneve dhe gjithashtu ka përfutur edhe kontratën për menaxhimin e kompanisë.

Për më tepër, me qëllim të ndërtimit të një ndërlidhje nënujore të drejtpërdrejtë (DC) me Italinë dhe rritjen

e kapitalit të kompanisë së transmetimit CGES, një Marrëveshje për partneritet strategjik me OST TERNA italiane është nënshkruar në vitin 2010. Projekti i linjës nëndetare është me vlerë rreth 700 milionë euro. Përveç kësaj, në kuadër të këtij partneriteti, dy linja të ndërlidhje, me BH dhe Serbinë janë parashikuar. Shteti malazez mbetet pronar i 55% të aksioneve të CGES-së dhe 22% janë fituar nga TERNA. Ndërtimi i ndërlidhjes së drejtpërdrejtë energjetike me Italinë ende nuk ka filluar, kryesisht për shkak të rrugës së ndryshuar i cili kërkon miratimin nga Kroacia [64]. Nëse miratohet, ajo dukshëm do të përmirësojë pozitën e Malit të Zi në tregun rajonal të energjisë.

Sipas informacioneve të publikuara të RAE, OST malazeze (CGES) zotëron rrjetin e transmisionit dhe mban licencat për transmetimin e energjisë elektrike dhe operatorit të sistemit të transmetimit. Sipas këtyre licencave, funksionet kryesore të OST-së janë transmetimi i energjisë elektrike; mirëmbajtjen e rrjetit të transmisionit; ndërtimi i ndërlidhjeve të reja; monitorimin dhe kontrollin operacional të sistemit të energjisë; besueshmërinë dhe sigurinë e operimit; balancimin; dhe ofrimi i shërbimeve ndihmëse (mbështetje për operacionin e sigurisë së sistemit).

CGES është anëtar i ENTSO-E dhe e ka nënshkruar Marrëveshjen për themelimin e SEE CAO.

Operatori i tregut të energjisë elektrike - Operatori trzista elektricne energije (COTEE) [65] është themeluar nga Qeveria në gusht të vitit 2011. Ajo është në pronësi të plotë nga shteti. Licenca për MO i është dhënë COTEE dhe kjo përfshin organizimin dhe menaxhimin e tregut të energjisë elektrike; regjistrimi i pjesëmarrësve, pranimi i ofertave / ofron; dhe përgatitja e draftit të Rregullave të Tregut. Aktualisht janë njëzet e pesë pjesëmarrës të regjistruar të tregut, domethënë njëzet tregtarët, dy prodhues, dy furnizues të konsumatorëve përfundimtarë dhe CGES.

Tregu i energjisë elektrike në Mal të Zi është hapur teorikisht për të gjithë konsumatorët jo-shtëpiak me një vendim të RAE në janar të vitit 2009. Megjithatë, tregu u hap në mënyrë efektive vetëm pasi rregullat e tregut të miratuara në 2012 përfshinte një detyrim për të gjithë konsumatorët e lidhur me rrjetin e transmisionit të kaloni në furnizimin jo të rregulluar nga 1 janari 2013. Konsumatorët e lidhur në rrjetin e shpërndarjes kanë mbajtur të drejtën për t'u furnizuar nga furnizuesit publik EPCG në çmime të rregulluara edhe pas marrjes së statusit të përshtatshmërisë. Ligji Energjisë parashikon që të gjithë konsumatorët shtëpiak do të bëhen të përshtatshëm në 2015.

Ndryshe nga vendet e tjera në rajon, Mali i Zi nuk kërkon licenca të brendshme për operacionet e shitjes me shumicë. Disa kompani, disa prej tyre lojtarë të rëndësishëm të tregut rajonal, janë të regjistruar si pjesëmarrës të tregut në COTEE. Përveç EPCG në detyrë, duke filluar nga tetori 2012 një tjetër furnizues me pakicë, MontenegroBonus në pronësi shtetërore, ka qenë i licencuar dhe ka filluar operimin me furnizim konsumatorin më të madh në vend, kompleks shkritorja alumini Kombinat Aluminijuma Podgoricë (KAP) të cilat llogariten për 1/3 e të gjithë konsumit të energjisë elektrike në 2012. KAP falimento i në 2013, që në mënyrë të konsiderueshme ka reduktuar pjesën e hapjes reale të tregut, në Mal të Zi, por në të njëjtën kohë ka reduktuar varësinë nga energjia e importuar elektrike [64].

Ligji i ri për Energji prezanton mbrojtjen e konsumatorëve në nevojë të energjisë elektrike në rastet kur një ndërprerje të furnizimit me energji mund të rrezikojë statusin e tyre social dhe shëndetësor ose të kushteve të jetës. Për këtë qëllim RAE është i autorizuar me ligj për të vendosur për "tarifat për furnizim të konsumatorëve në nevojë" të veçantë.

4.6 Serbia

Liberalizimi i tregut të energjisë në Republikën e Serbisë është nxitur kryesisht nga angazhimet që rrjedhin nga anëtarësia e saj në EnC dhe procesit të anëtarësimit në Bashkimin Evropian (BE). Serbia u bashkua EnCT në vitin 2005 dhe aktualisht është konsideruar të jetë një shembull i mirë i transpozimit të acquis të BE-së në sektorin e energjisë elektrike. Rekordi i mirë i zbatimit të Serbisë është nga dështimi për të bërë progres në reformimin e sektorit të gazit, në veçanti mungesën e veçimit së Srbijagas.

Pak para Serbia ka aplikuar zyrtarisht për anëtarësim në BE dhe ka marrë statusin e kandidatit të plotë më 1 mars dhe më 28 qershor 2013 Këshilli Evropian miratoi konkluzionet dhe rekomandimet e Këshillit të

Ministrave për të hapur negociatat e pranimit me Serbinë. Mosmarrëveshje midis RS dhe BE-së në lidhje me projektin e Rrjedhës së Jugut do të mund të bëhet pengesë e madhe në procesin e anëtarësimit të Serbisë.

Strategjia e Zhvillimit të Sektorit të Energjisë është miratuar në PK në 2005 dhe përcakton objektivat afatgjata të zhvillimit dhe prioritetet e saj. Strategjia është një dokument për krijimin e politikave të energjisë dhe planifikimin e zhvillimit të sektorit të energjisë dhe është përshtatur për dokumentet që kanë të bëjnë me zhvillimin ekonomik të Serbisë dhe të dokumenteve strategjike dhe të planit të Serbisë. Në proces është Përgatitja e Strategjisë së re të Zhvillimit të Sektorit të Energjisë në Serbisë deri më 2025, me projeksionet deri në vitin 2030.

4.6.1 Struktura institucionale dhe status-quo i procesit të zbatimit

Sipas Ligjit të Energjisë (Gazeta Zyrtare, Nr. 57/2011) politika e energjisë e Serbisë do të përfshijë masat dhe aktivitetet e ndërmarra për arritjen e objektivave afatgjata, ndër të tjera relevante për zhvillimin e tregjeve të energjisë:

- konkurrencën e tregut të energjisë bazuar në parimet e mos-diskriminimit, publicitetit dhe transparencës;
- krijimin e kushteve për investime në sektorin e energjisë;
- mbrojtja e konsumatorëve të energjisë dhe energjia;
- lidhja e sistemit të energjisë në Republikën e Serbisë me sistemet energjetike të vendeve të tjera;
- zhvillimin e tregjeve të energjisë elektrike dhe të gazit natyror dhe lidhja e tyre me tregun rajonal dhe të brendshëm të BE-së.

Ligji i ri për Energji është hartuar dhe aktualisht është në proces reflektimi në Kuvendin e Serbisë. Dispozitat e tij duhet të jenë në përputhje me TPEGM.

Agjencia e Rregullatorit të Energjisë (AERS) është themeluar në vitin 2005 me Ligjin e Energjisë si një organ rregullator me kompetencat që mbulon energjinë elektrike, gaz natyror, të naftës dhe produkte të naftës, dhe CHP sektorët e energjisë e ngrohjes. AERS është person juridik që është funksionalisht i pavarur nga çdo trup shtetëror, entiteti energjetik apo shfrytëzues i produkteve dhe shërbimeve të saj, dhe i ndonjë subjekti tjetër juridik ose fizik. Me zbatimin e detyrave të caktuara me Ligjin e Energjisë, Agjencia kontribuon në krijimin e një kuadri rregullator të qëndrueshëm për zhvillimin e një sektori efikas dhe të qëndrueshëm të energjisë që do të jetë një shtyllë e fortë e zhvillimit ekonomik të vendit. AERS drejtohet nga një Këshill i përbërë nga kryetari dhe katër anëtarë me mandat pesë-vjeçar, i rinovueshëm një herë. Anëtarët e Këshillit zgjidhen nga Asambleja Kombëtare pasi që të zhvillohet një proces përzgjedhje në bazë të shpalljes publike të kryer nga një komision përzgjedhës.

Sektori i energjisë elektrike

Sektori i energjisë elektrike serbe karakterizohet nga ekzistenca e një aktori dominues, ndërmarrjes publike VIU Elektroprivreda Srbije (EPS). EPS kryen funksionet e gjenerimit, shpërndarjes dhe furnizimit, ndërsa funksioni i transmetimit është kryer nga një entitet ligjërish i veçantë Elektromreža Srbije (EMS). Të dy EPS dhe EMS janë kompani tërësisht shtetërore nën kontrollin e Ministrisë së Ekonomisë. Struktura e prodhimit të energjisë elektrike është e bazuar në kapacitetet e prodhimit të energjisë termike dhe hidrike.

OST dhe MO - EMS serbe është përgjegjës për operimin e sigurt dhe të besueshëm të sistemit të transmissioinit dhe cilësinë e furnizimit me energji elektrike; menaxhim i sistemit të transmetimit në mënyrë që siguron sigurinë e furnizimit me energji elektrike; jo-diskriminim dhe me qasje kosto-efektive në sistemin e transmetimit; zhvillimin e sistemit të transmissioinit që siguron aftësinë afatgjatë të sistemit të transmetimit për të plotësuar kërkesën e arsyeshme për transmetimin e energjisë elektrike; operacion i koordinuar i sistemit të transmetimit të Republikës së Serbisë me sistemet e transmetimit në ndërlidhje, që janë, sistemet e shpërndarjes në Republikën e Serbisë; balancimi dhe shërbime sistemore që gjenden në sistemin e transmetimit; përcaktimi i kushteve teknike-teknologjike për lidhjen e objekteve të energjisë elektrike, pajisjeve dhe impianteve në një sistem të vetëm; rregullsinë dhe besueshmërinë matëse të

energjisë elektrike në pikat e shpërndarjes në sistemin e transmetimit; organizimi i tregut të energjisë elektrike dhe administrimit.

Pjesa më e madhe e konsumatorëve, si familje ashtu edhe industrinë, janë furnizuar me çmime të rregulluara. Çmimet serbe të energjisë elektrike janë ndër më të ulëtat në rajon. Edhe pse çmimet e energjisë elektrike për industrinë janë parregulluar pjesërisht, një lloj i ndër-subvencione në mes të kategorive të klientëve ende vlen. Futja e konkurrencës pritet të sjellë përfitime për konsumatorët, jo vetëm duke lejuar zgjedhjen e furnizuesit, por edhe duke ofruar çmime më të ultë.

Një çështje tjetër që duhet të zgjidhet është ai i operatorit të sistemit të shpërndarjes, pasi është e rëndësishme si për EPS dhe për aktorët e tjerë në treg. Sipas planit për riorganizimin e EPS, të miratuar në dhjetor të vitit 2012, Qeveria synon të transformojë pesë kompani të shpërndarjes – që veprojnë edhe si furnizues dhe operatorë të sistemit të shpërndarjes - në një furnizues, të konkurrojnë në tregun e lirë, dhe një operator, duke siguruar shërbimet e rrjetit për të gjithë furnizuesit në kushte të njëjta. Furnizimi EPS si një entitet i veçantë juridik është themeluar në vitin 2013 dhe themelimi i një operatorit të sistemit të shpërndarjes është ende në pritje.

Sektori i gazit natyror

Aktori kryesor në furnizimin me shumicë dhe pakicë të gazit në Serbi është kompania shtetërore Srbijagas. Ajo furnizon me gaz të gjitha furnizuesit me pakicë aktiv në vend me një çmim të njëjtë me shumicë. Srbijagas prokuron gazin natyror në bazë të kontratave afatgjata nga kompania ruse Gazprom, furnizuesi ekskluziv në tregun serb, nëpërmjet kompanisë së integruar vertikale Yugorosgaz. Yugorosgaz është në pronësi të Gazprom (50%), Srbijagas, (25%) dhe Central ME Energji dhe Gaz Vjenë (25%).

Sistemi i tubacionit të gazit në Serbi ka një pikë të hyrjes në kufirin hungarez dhe është më tej ndërlidhur me Bosnjën dhe Hercegovinën. Prodhuesi i vetëm i gazit natyror në Serbi është Naftna Industrija Srbije (NIS), e cila gjithashtu ka një licencë për furnizim. Në total, 33 furnizues publikë janë të licencuar nga të cilat 24 të mbajnë gjithashtu licenca për furnizim të parregulluar. Në mars të vitit 2013 u nënshkrua një marrëveshje afatgjatë me Gazprom për të zgjeruar importet e gazit të më shumë se 2.5 miliard metra kub deri në 2021 me një ulje 13% për çmimet aktuale. Bashkëpunimi ruso-serb me gaz natyror shtrihet në një numër fushash, prej të cilëve projekti më rëndësishëm është Rrjedha e Jugut që ka për qëllim për të anashkaluar Ukrainën dhe për të krijuar një rrugë alternative nga Deti i Zi për në Itali dhe Evropën Qendrore. Në vitin 2008 Serbia zyrtarisht është përfshirë në projekt që pritej të fillojë ndërtimin në vend në fillim të vitit 2013. Një objekt nëntokësor për magazinim të gazit është gjithashtu planifikuar për të ndërtuar në Banatski Dvor, në afërsi të kufirit me Rumaninë, Kroacinë dhe Hungarinë. Tubacioni ishte planifikuar të jetë operacional deri në fund të vitit 2016 që mbante 10 [Bcm] të gazit natyror përmes Serbisë dhe për të sjellë rreth 100 milionë US \$ transferime taksa vjetore në buxhetin e shtetit. Ky projekt tubacioni do të sjellë investime të grumbulluar prej rreth 2 miliard dollarë në ekonominë lokale. Njëkohësisht në 2008 Beogradi ka shitur shumicën e aksioneve shtetërore të kompanisë energjike NIS për 580 milion US \$.

Aktualisht, varësia e Serbisë nga gazi natyror i importuar nga Rusia kalon 80%. Varësia e lartë e energjisë e bën ekonominë e Serbisë më të ndjeshme ndaj goditjeve të çmimeve të karburantit, duke ndikuar kështu në perspektivat e vendit për rritjen socio-ekonomike. Nga zhvillimi i infrastrukturës do të përfitojë i gjithë rajoni (p.sh. gaz të Ballkanit Perëndimor në iniciativën e energjisë). Në sektorin e gazit, ndërlidhjet e përmirësuara të cilat kontribuojnë në diversifikimin e rrugëve dhe furnizimeve janë të nevojshme për të përmbushur objektivin e rritjes së sigurisë së furnizimit.

5 Udhëzime praktike për përmirësimin e mbikëqyrjes parlamentare

Kompetencat e PN në sektorin e energjisë janë të bazuara në:

- Funkzioni i krijimit të politikave (realizuar nga rishikimi dhe miratimi i strategjive dhe planeve të veprimit të cilat janë të lidhura me zbatimin e acquis së BE-së);
- Funkzioni legjislativ (përgjegjësi kyç në sektorin e energjisë në lidhje me transpozimin e acquis së BE duke miratuar ligjet përkatëse);
- Funkzioni i monitorimit (mbikëqyrja e qeverive dhe autoriteteve të tjera kombëtare, gjegjësisht rregullatorëve, në zbatimin e ligjeve dhe politikave); dhe
- Funkzioni i përfaqësimit (përfaqësimi i qytetarëve dhe mbrojtjen e të mirave publike ndër tjera krijimin e kushteve për veprimtaritë e Organizatave të Shoqërisë Civile - OSHC-ve dhe mediave).

Parlamentet gjithashtu kanë kompetenca të caktuara në procesin e përzgjedhjes së anëtarëve të organeve rregullatore dhe miratimet e planeve vjetore financiare të tyre; miratimi i raporteve vjetore të shërbimeve publike; ratifikimi i marrëveshjeve ndërkombëtare, marrëveshje dhe garancive të huave për financimin e projekteve të energjisë dhe rolin për të marrë pjesë në punët ndërkombëtare (p.sh. në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm, ndryshimet klimatike apo çështje të sigurisë energjetike).

5.1 Roli i parlamenteve në Rajon në mbikëqyrje dhe shqyrtim të politikës së tregjeve të energjisë

Në përgjithësi, PM e rajonit kanë rol të kufizuar në procesin e vendim strategjik të politikave të energjisë. Vendimet në lidhje me transpozimin e acquis të BE-së janë bërë nga EnC MC, në bazë të propozimeve të EcCS dhe pas diskutimeve në HLPG (i përbërë nga ekspertë, të cilët janë të emëruar nga qeveritë/ministritë nacionale). Roli i PN do të mund të bëhet më i rëndësishëm në fazën e zbatimit të acquis gjatë diskutimeve dhe miratimeve të ligjeve, strategjive dhe planeve të veprimit. Sipas përfundimit nga konferencën rajonale "Mbikëqyrja parlamentare e politikave të energjisë dhe investimeve të energjisë në Ballkanin Perëndimor"⁴⁴ "Parlamentet kanë një rol të kufizuar ... në mbikëqyrjen e politikave të energjisë dhe ka nevojë për angazhim më të madh të parlamenteve të Ballkanit Perëndimor në këtë çështje."

Megjithatë roli i parlamenteve mund të jetë thelbësore në mbikëqyrjen e zbatimit të mirëfilltë të acquis të BE. Fokusi historik i EnC ishte lidhur me ri-konceptimin e qeverisjes së tregut të energjisë në pajtim me qasjen evropiane. Raportet e zbatimit e viteve të fundit kanë dokumentuar në detaje si shumica e CP kanë arritur të japin rezultate shpejt në transpozimin e SPEGM por nuk kanë arritur të zbatojnë në drejtim të krijimit të tregjeve të vërtetë të hapura. Një hendek i zgjeruar mes transpozimit dhe zbatimit me kalimin e viteve mund të jetë zonë e interesit parlamentar.

Mbikëqyrja e sektorit të energjisë, është përgjegjësi e organeve parlamentare të mëposhtme:

- Asamblesë Parlamentare; dhe
- Komisionet parlamentare të ngarkuar me punët e sektorit të energjisë.⁴⁵

Roli i mbikëqyrjes parlamentare është praktikuar kryesisht gjatë procedurave të miratimit të raporteve vjetore të ministrive përgjegjëse, organet rregullatore dhe shërbimet publike. Megjithatë, ky rol është përdorur

⁴⁴ Një konferencë rajonale e organizuar nga Rrjeti i Komisioneve parlamentare mbi Ekonomi, Financë dhe Integrim të Ballkanit Perëndimor (NPC) dhe Westminster Fondacionit për Demokraci (WFD) në Budva, Mal i Zi, 6 dhe 7 shtator 2014.

⁴⁵ Në BH, autoritet vijuese janë gjithashtu përgjegjëse për çështjet energjetike: Asambleja Nacionale e RS dhe Komisioni Ekonomik; Parlamenti i FBH (Dhoma e Përfaqësuesve dhe Komisioni mbi Energji, Minierë dhe Industri dhe Shtëpia e Popullit dhe Komisioni mbi Ekonomi dhe Politika Zhvillimore, Financa dhe Buxhet); Asambleja e Brčko Distrikt BH dhe Komisioni mbi Impiante dhe Shërbime Publike dhe Mbrojtje Mjedisore.

rrallë për të shqyrtuar efikasitetin e institucioneve ekzekutive në zbatimin e reformave të tregut. Shpjegim i mundshëm për qëndrim të tillë të mund të qëndrojë në faktin se parlamentet nuk kanë qenë të përfshirë në përcaktimin e orientimeve strategjike të politikës (Parlamentet në Rajonin janë “bartës të politikave”) dhe prandaj nuk kanë pronësinë mbi proceset e zhvillimit të tregut. Komplexiteti i lëndës së liberalizimit të tregut ndoshta e pengon një mbikëqyrje efikase parlamentare. Periodikisht anëtarë të parlamenteve (kryesisht nga partitë opozitare) e përdorin institutin e pyetjeve parlamentare dhe nismat për të pyetur tema në lidhje me reformën e tregjeve të energjisë.

Parlamentet rrallë kanë ushtruar rolin e tyre të përfaqësimit. Shumë OSHC me agjendë për funksionimin dhe zhvillimin e sektorit të energjisë janë aktive në Rajon. Disa prej tyre janë të mbështetur nga fondacione ndërkombëtare shumëpalëshe, dypalëshe dhe private⁴⁶. Fokusi i aktiviteteve të tyre është në qëndrueshmërinë, transparencën dhe demokratizimin e sektorit të energjisë. OSHC-të shpesh theksojnë problemet e korrupsionit në sektorin e energjisë. Herë pas here, komisionet parlamentare të ngarkuar me çështjet e energjisë organizojnë simpoziume dhe forume ku janë të ftuar përfaqësues të OSHC-ve për të marrë pjesë.

5.2 Praktika më e mirë e Parlamentit Evropian dhe Parlamenteve Kombëtare të BE-së

PN-të në rajon mund të forcojnë pozitën e tyre duke përdorur si model praktikat më të mira të PN e SHA të BE-së, si dhe i PE në pozicionimin strategjik të zhvillimit dhe zbatimin e politikave të energjisë vis-a-vis KE (si organ teknik) dhe Këshillit Evropian (si organ ekzekutiv).

PN-të në BE (gjegjësisht Bundestagut gjerman, Parlamenti i Mbretërisë së Bashkuar etj.) kanë rol të shquar si në përcaktimin e drejtimeve strategjike të politikës së energjisë (kryesisht përmes miratimit të ligjeve) dhe në monitorimin e zbatimit të strategjive të lidhura dhe planeve të veprimit. Mjetet e përdorura nga ana e PN të BE-së përfshijnë:

- Diskutimi si opsione të rendit të ditës në sesione të rregullt çështje që lidhen me politikën e energjisë (p.sh. kohët e fundit tema shumë aktuale e sigurimit të energjisë), me konkluzionet dhe rekomandimet;
- Organizimi i seancave publike me përgatitjen paraprake të përmbledhjeve të shkurtra dhe studime të politikave. Ky është një mekanizëm i fuqishëm sepse ajo përfshin pjesëmarrjen e ekspertëve, e OSHC-ve dhe përfaqësues të industrisë; dhe
- Organizimi ose pjesëmarrja në konferencat tematike që zakonisht mbulojnë politikën nga nën-sektorët e energjisë (p.sh. zhvillimi i qëndrueshëm dhe ndryshimet klimatike, tarifaf hyrëse të energjisë së ripërtëritshme, çështjet me tregjet e energjisë, efikasiteti i energjisë, etj.).

Veçanërisht e dobishme mund të jetë praktika e PE-së sepse ajo mund të përdoret si një model të synuar për t'u shkruar në zhvillimin e bashkëpunimit të PN-ve në rajon me EnC. PE-ja ka arritur me sukses autoritet të përbashkët në çështjet e energjisë të lidhura me degët ekzekutive të BE-së. Prandaj PE-ja tani bashkë-vendos në të gjitha çështjet e mëdha në sektorin e energjisë. PE-ja ka arritur këtë rol, duke filluar nga autoriteti mbi çështjet e konkurrencës dhe duke plotësuar atë me përgjegjësi të politikave mjedisore dhe të huaja.

5.3 Propozimi i aktiviteteve me bazë rajonale për të përmirësuar mbikëqyrjen parlamentare

Tregjet individuale të energjisë në rajon nuk kanë ekonomi të shkallës nevojshme për të tërhequr investimet e nevojshme private. Prandaj qasja rajonale e sektorit të energjisë, mbi të gjitha, duke krijuar treg rajonal për energjitë e rrjetit (energji elektrike dhe gaz), është i vetmi opsion i arsyeshëm për të siguruar rindërtimin dhe zhvillimin e sektorëve të energjisë së rajonit.

⁴⁶ Aktivitete të OSHC kohën e fundit mbështeten nga BE, USAID, UNDP, Konrad-Adenauer-Stiftung, Heinrich Boll Stiftung dhe Soros fondacionet.

5.3.1 Bashkëpunimi parlamentar - iniciativat ekzistuese rajonale

EnC njihet si kornizë kryesore për bashkëpunim rajonal në sektorin e energjisë. Mirëpo në rregullat e procedurave të EnC roli i PN është i papërfillshëm. Ai në mënyrë rigorozë është i përkushtuar transpozimit dhe zbatimin e acquis të BE-së në nivel shtetëror, në bazë të vendimeve të EnC MC.

Në rajonin e Ballkanit Perëndimor dhe / ose Evropën Juglindore (EJL) gjithashtu janë nisur iniciativa të tjera të shumta të bashkëpunimit parlamentar në fushën e energjisë.

Roli i Këshillit të Bashkëpunimit Rajonal (RCC) në sektorin e energjisë është komplementare me procesin EnC dhe promovon tema dhe aktivitete që nuk janë të mbuluara në mënyrë të mjaftueshme nga EnC. Në bazë të iniciativës nga EnC-të, me qëllim për të krijuar lidhje më të forta me deputetët nga rajoni, Grupi i Miqve të EnC të përbërë nga deputetë nga PN-të është themeluar. Mbledhjet e Grupit janë organizuar në 2013 dhe 2014. Sekretariati RCC pasur bashkëpunim të ngushtë me EnC në përgatitjen e Planit të Veprimit Rajonal në lidhje me Dimensionin e Energjisë së Shtyllës për Rritje të Qëndrueshme të Strategjisë EJL 2020 [66]. Strategjia Energjetike e EnC është përbërëse e Strategjisë EJL 2020, e cila përfshin aktivitetet më të rëndësishme komplementare dhe përpjekjet për të integruar sektorin e energjisë në kontekstin më të gjerë të rritjes ekonomike.

Procesi i Bashkëpunimit të Asambleve Parlamentare të EJL (SEEC PA) është themeluar në vitin 2014. Komisioni i parë i saj i përgjithshëm është për Ekonomi, Infrastrukturë dhe Energji. SEEC PA ende duhet të hartojë program të aktiviteteve për komisionet.

Disa nisma dhe programe, që përfshijnë komisionet parlamentare përgjegjëse për politikat energjetike, janë lansuar kohët e fundit me qëllim për të rritur rolin e PN në temat me bazë rajonale lidhur me energjinë. Ndër të tjerat, iniciativat / programet e mëposhtme kanë potencial për zhvillim të mëtejshëm:

- Takime koordinuese të Komisioneve për Punë të Jashtme/Komisionet e Politikave të BH, Kroacisë, Maqedonisë, Malit të Zi, Serbisë dhe Sllovenisë (Shqipëria dhe Kosova * pritet të bashkohen me nismën së shpejti), gjatë së cilës sektori i energjisë është identifikuar si një fushë prioritare; dhe
- Rrjeti i Komisioneve Parlamentare (NPC), Fondacioni Westminster për Demokraci (DKM) ka mbështetur një projekt në periudhën e kaluar që fokusohet me aktivitetet e saj në çështjet e energjisë.

5.3.2 Statusi quo i mbikëqyrjes parlamentare mbi politikat e tregjeve të energjisë në Rajonin

Gjatë konferencës të organizuar në 2014 nga NPC dhe WFD janë formuluar konkluzionet e mëposhtme në lidhje me status quo të mbikëqyrjes parlamentare mbi tregjet e energjisë në rajon:

1. "Parlamentet kanë rol të kufizuar në mbikëqyrjen e investimeve në sektorin e energjisë dhe mbikëqyrjen e politikave energjetike dhe ka nevojë për angazhim më të madh të parlamenteve të Ballkanit Perëndimor për këtë çështje;
2. Kapacitetet administrative dhe financiare të vendeve individuale të Ballkanit Perëndimor në tërheqjen e investimeve në energji janë të kufizuara; andaj, qasja e përbashkët rajonale për investime në energji është mënyra më e mirë e ecjes përpara për zhvillimin e ardhshëm të sektorit energjetik në Ballkanin Perëndimor;
3. Vonesat në zbatimin e ligjeve të energjisë që rrjedhin nga traktati i komunitetit të energjisë janë të dukshme dhe duhet një bashkëpunim i përbashkët me Sekretariatit e Komunitetit të Energjisë për monitorim të zbatimit".

Gjatë konferencës së NPC-së ishin formuluar rekomandimet vijuese për të përmirësuar mbikëqyrjen parlamentare mbi sektorët energjetik:

1. "Parlamentet janë të inkurajuar të angazhojnë komunitetin akademik, afarist, investitorët dhe shoqërinë civile dhe aktorët tjerë jo-shtetëror në mbikëqyrjen e politikave të energjisë me anë të përfshirjes së tyre në punën e komisioneve relevante parlamentare;

2. Rrjeti inkurajon parlamentet e rajonit të angazhohen në të ardhmen gjatë diskutimeve të dokumenteve energjetike. Strategjitë rajonale duhet të jenë në përputhje me strategjitë kombëtare të vendeve të Ballkanit Perëndimor;
3. Rrjeti inkurajon parlamentet dhe komisionet parlamentare të zhvillojnë një kulturë të mbikëqyrjes me anë të seancave të rregullta vjetore për zbatimin e ligjeve që janë të miratuar si pjesë e obligimeve që dalin nga Traktati i Komunitetit të Energjisë, në bashkëpunim me autoritetet e rregullimit të vendeve përkatëse;
4. Rrjeti duhet të ndërmerr aktivitetin e zhvillimit të pakove dhe veglave për trajnim dhe të bëjë përpjekje për pajisjen e deputetëve dhe stafin e parlamentit me njohurinë dhe veglat e nevojshme për të mbështetur mbikëqyrjen e politikave të energjisë”.

Përveç kësaj, legjislaturat kombëtare kanë një rol vital në sigurimin e zbatimit transparent dhe demokratik të gjitha politikave, duke përfshirë energjinë. Prandaj, është e rëndësishme që parlamentet të udhëheqin përpjekjet në angazhimin për të luftuar korrupsionin dhe krimin e organizuar, madje edhe në nivelin më të lartë, për të ndërtuar institucione efektive dhe transparente qeverisëse, dhe vullnet politik për të nxitur një shoqëri civile vibrante pasi që këto janë elementet kryesore të nevojshme për përparimin në rrugën për në BE.

PN-të gjithashtu mund të përdorin mekanizmat e mëposhtme me bazë rajonale për të zbatuar rekomandimet e mësipërme:

- Organizimi i seancave publike me pjesëmarrjen e OSHC-ve (gjegjësisht konferencë rajonale me pjesëmarrjen e rrjetit të organizatave të shoqërisë civile “SEE Sustainable Energy Policies”). Këto aktivitete mund të modelohen sipas seminareve të organizuara nga PE, ku ishin të ftuar OSHC-të nga rajoni;
- Pjesëmarrje në forume rajonale të energjisë dhe konferenca⁴⁷; dhe
- Krijimi i rrjetit të ekspertëve të pavarur të bazuar rajonal i cili do të shërbejë si një qendër burimore për PN-të në çështjet lidhur me perspektivën rajonale të zbatimit të politikave të energjisë.

⁴⁷ Forumi Rajonal Energjetik (REF) ka për qëllim të mbledh gjithë aktorët relevant të sektorit energjetik: EnCS dhe përfaqësues tjerë të organizatave ndërkombëtare, Qeveritë dhe parlamentet e Ballkanit perëndimor, rregullatorë dhe pjesëmarrës në tregun e energjisë elektrike, ekspertë dhe OSHC dhe do të organizohet më 21 dhe 22 prill 2015 në Tuzla, Bosnjë dhe Hercegovinë. Organizimi i REF 2015 është mbështetur nga takimi i koordinimit të Komisionit për Punë të Jashtme gjatë takimit të tyre në Zagreb në shtator 2014. Detaje lidhur me programin e REF 2015 mund të gjeni në www.ref.ba.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Energy Community, <http://www.energy-community.org>
- [2] Energy Community, "The Energy Community Legal Framework", 3rd Edition, Energy Community Secretariat, 2013, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2178178/EC%20Legal%20Framework%20WEB.pdf
- [3] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY
- [4] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Legal/EU_Legislation
- [5] Decision No. 2011/02/MC-EnC on the implementation of Directive 2009/72/EC, Directive 2009/73/EC, Regulation (EC) No 714/2009 and Regulation (EC) No 715/2009 and amending Articles 11 and 59 of the Energy Community Treaty, of 7 October 2011, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/1146182/MC-2011_Dec_2011-02-MC-EnC_On%20the%20Adoption%20of%20the%203rd%20Package.pdf
- [6] V. Borozan, UKIM, FEIT, "Integration of South East Europe into the Internal Market for electricity under the specific aspect of the TSO's role", Study for the Southeast Europe Cooperation Initiative (SECI), Vienna, Austria, August 2010 – July 2011.
- [7] Energy Community, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/888181.PDF>
- [8] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Investments
- [9] Energy Community, Meetings in the NPs of Albania, Macedonia, Montenegro and Serbia, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=9601
- [10] EnCS, Annual Implementation Report, 1 August 2014, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/3356393/Energy_Community_Implementation_Report_2014_WEB.pdf
- [11] EnCS, Work Programme 2014 - 2015, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2854177/MC_Energy_Community_Work_Programme_2014-2015_with_cover.pdf
- [12] Decision D/2013/03/MC-EnC on extending the duration of the Energy Community Treaty, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2386188/ANNEX_24_11th_MC_Decision_Art97_extension_28-06-2013.pdf
- [13] Procedural Act PA/2013/04-MC-EnC on setting up a High Level Reflection Group, Article 1 (2), http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2464179/Procedural_Act_PA_2013_04-MC-EnC_on_setting_up_a_Reflection_Group.pdf
- [14] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/3178024/Energy_Community_HLGR_Report_FINAL_WEB.pdf
- [15] European Commission, http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm
- [16] European Commission, http://www.ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/green_paper_energy_network_en.pdf
- [17] Andris Piebalgs and al., "Europe's New Energy Policy", Claeys & Casteels Publishing, 2009.
- [18] European Commission, http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/acer/acer_en.htm
- [19] ENTSO-E, <http://www.entsoe.eu>, ENTSO-G, <http://www.entsog.eu>
- [20] EnCS, Background Paper on the main new elements of the Third Package for implementation in the Contracting Parties, www.energy-community.org
- [21] European Commission, Staff Working Paper, Interpretative Note on Directives 2009/72/EC and 2009/73/EC - the Unbundling Regime, 22.01.2010
- [22] OECD, Regulatory Reform in the Electricity Industry: The United States, Paris: OECD, 1999.

- [23] ERGEG, 3rd Legislative Package Input, Paper 1: Unbundling, Ref: C07-SER-13-06-1-PD, 05.06.2007.
- [24] M. Politt, The arguments for and against ownership unbundling of energy transmission networks, CWPE 0737 and EPRG 0714, August 2007
- [25] Albanian Ministry of economy, trade and energy, <http://www.mete.gov.al/index.php?l=e>
- [26] Albanian Energy Regulatory Entity, <http://www.ere.gov.al/index.php?lang=EN>
- [27] Republic of Albania Assembly Law Nr.9072 dated 22.05.2003 on Power Sector, and some amendments and additions according to Law Nr. 9512 dated 10.04.2006, Nr. 9226 dated 16.10.2006, Nr. 9750 dated 4.06.2007, Nr. 9776 dated 12.7.2007, Nr. 9913 dated 5.05.2008, Nr. 9946 dated 30.06.2008, and Nr. 9997 dated 22.09.2008; <http://www.ere.gov.al/index.php?lang=EN>
- [28] Republic of Albania Assembly Law No. 9972, date 22.5.2003 on Natural Gas Sector, as amended according to Law No 9946 date 30.06.2008; <http://www.ere.gov.al/index.php?lang=EN>
- [29] Albanian transmission system and market operator, <http://www.ost.al/> (in Albanian only)
- [30] Albanian incumbent electricity generation company, KESh, <http://www.kesh.com.al/v3/index.php> (in Albanian only)
- [31] EnCS, Annual Report on Implementation of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community, 1 October 2013
- [32] European Commission, Albania 2014 Progress Report, Chapter 15 Energy, October 2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-albania-progress-report_en.pdf
- [33] State Electricity Regulatory Commission of BiH, www.derk.ba
- [34] Independent Transmission System Operator of BiH, www.nosbih.ba
- [35] European Commission, http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/kosovo/index_en.htm
- [36] Energy Strategy of the Republic of Kosovo 2009 – 2018, http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/ENERGY_STRATEGY_2009-2018_EN.pdf
- [37] Republic of Kosovo Heating Strategy 2011 – 2018, http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Strategjia_e_Ngrohjes_2011-2018-Eng.pdf
- [38] Ministry for economic development of Kosovo*, <http://mzhe.rks-gov.net/>
- [39] Energy Regulatory Authority of Kosovo*, <http://www.ero-ks.org/>
- [40] Kosovo*'s incumbent electricity generation company, KEK, <http://www.kek-energy.com/en/default.asp>
- [41] Transmission System and Market Operator of Kosovo*, <http://www.kostt.com/kosttcms/index.php?lang=en>
- [42] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=8681
- [43] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=9801
- [44] National Program for Adoption of EU acquis (Chapter: 15 Energy – 3.15.2 – Internal Energy Market)
- [45] Ministry of Economy, Strategy for Energy Sector Development in the Republic of Macedonia until 2030, http://www.economy.gov.mk/Uploads/files/sektorskiDok/energetika/Macedonian_Energy_Strategy_until_2030_adopted.pdf
- [46] Ministry of Economy, Strategy on use of renewable sources in the Republic of Macedonia until 2020, http://www.economy.gov.mk/Uploads/files/sektorskiDok/energetika/Strategjia_OIE_final_mk.pdf
- [47] Ministry of Economy, Strategy for Improvement of the Energy Efficiency in Republic of Macedonia until 2020, http://www.economy.gov.mk/Uploads/files/sektorskiDok/energetika/Strategy_for_IEE_EN.pdf

* Shenja nuk është në kundërshtim me qëndrimin mbi statusin e shtetit dhe është në pajtim me Rezolutën 1244 e Këshillit për Siguri të KB dhe mendimin këshillimor të GJND mbi shpalljen e pavarësisë nga Kosova*.

- [48] Ministry of economy of the Republic of Macedonia, <http://www.economy.gov.mk/Home?lang=2>
- [49] Energy Regulatory Commission of the Republic of Macedonia, <http://www.erc.org.mk/DefaultEn.asp>
- [50] Energy Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia No.16/10 of 10 February 2011, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/850177.PDF> (English translation)
- [51] Energy Community, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Dispute_Settlement/02_08
- [52] Macedonian Electricity Transmission System Operator, <http://www.mepso.com.mk/en-us/Default.aspx>
- [53] Macedonian incumbent electricity generation company, ELEM, <http://www.elem.com.mk/en/Elem.asp>
- [54] Energy Regulatory Commission of the Republic of Macedonia, <http://erc.org.mk/pages.aspx?id=31>
- [55] Macedonian Natural Gas Transmission System Operator, <http://www.gama.com.mk/>
- [56] European Commission, http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/montenegro/index_en.htm
- [57] Ministry of Economy of Montenegro, <http://www.minekon.gov.me/en/organization/Energy>
- [58] Ministry of Economy of Montenegro, <http://www.minekon.gov.me/en/library/strategije?alphabet=lat>
- [59] Regulatory Energy Agency of Montenegro, <http://www.regagen.co.me/>
- [60] Official Gazette of Montenegro, No. 28/2010, 40/2011 and 42/2011, <http://www.minekon.gov.me/en/library/zakoni?alphabet=lat>
- [61] Official Gazette of Montenegro, No. 20/2012, <http://regagen.co.me/category/propisi/propisi-koje-odobrava-agencija/>, (In Montenegrin language only)
- [62] Montenegrin Electricity Transmission System Operator, CGES, <http://cges.me/>
- [63] Montenegrin incumbent VIU for generation, distribution and supply, EPCG, http://www.epcg.co.me/en01_01.html
- [64] SEE Legal, The SEE Energy Handbook 2014, www.seelegal.org
- [65] Electricity Market Operator of Montenegro, <http://www.cotee.me/> (In Montenegrin only)
- [66] Report on the activities of the RCC Secretariat, April 2014.

